

H. AVER JA L. ALTOA

EMA-
KEELE
ÕPIK

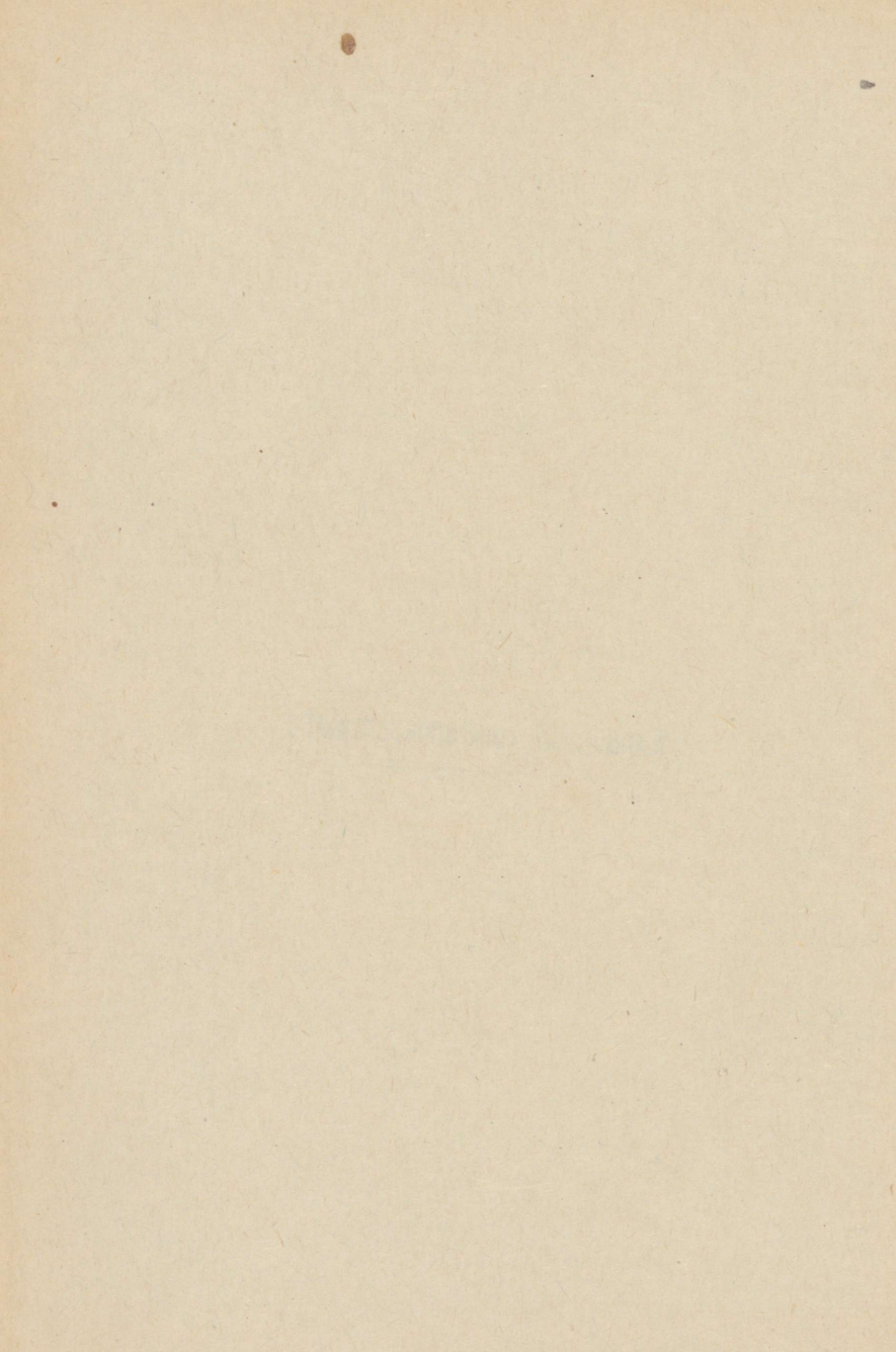
III KLASSILE

› PEDAGOOGILINE KIRJANDUS ‹

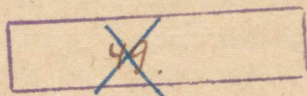
Konstuslik kontroleksemplar

H. AVER — L. ALTOA

EMAKEELE ÕPIK

III KLASSILE

RK
„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“
TALLINN 1948

2

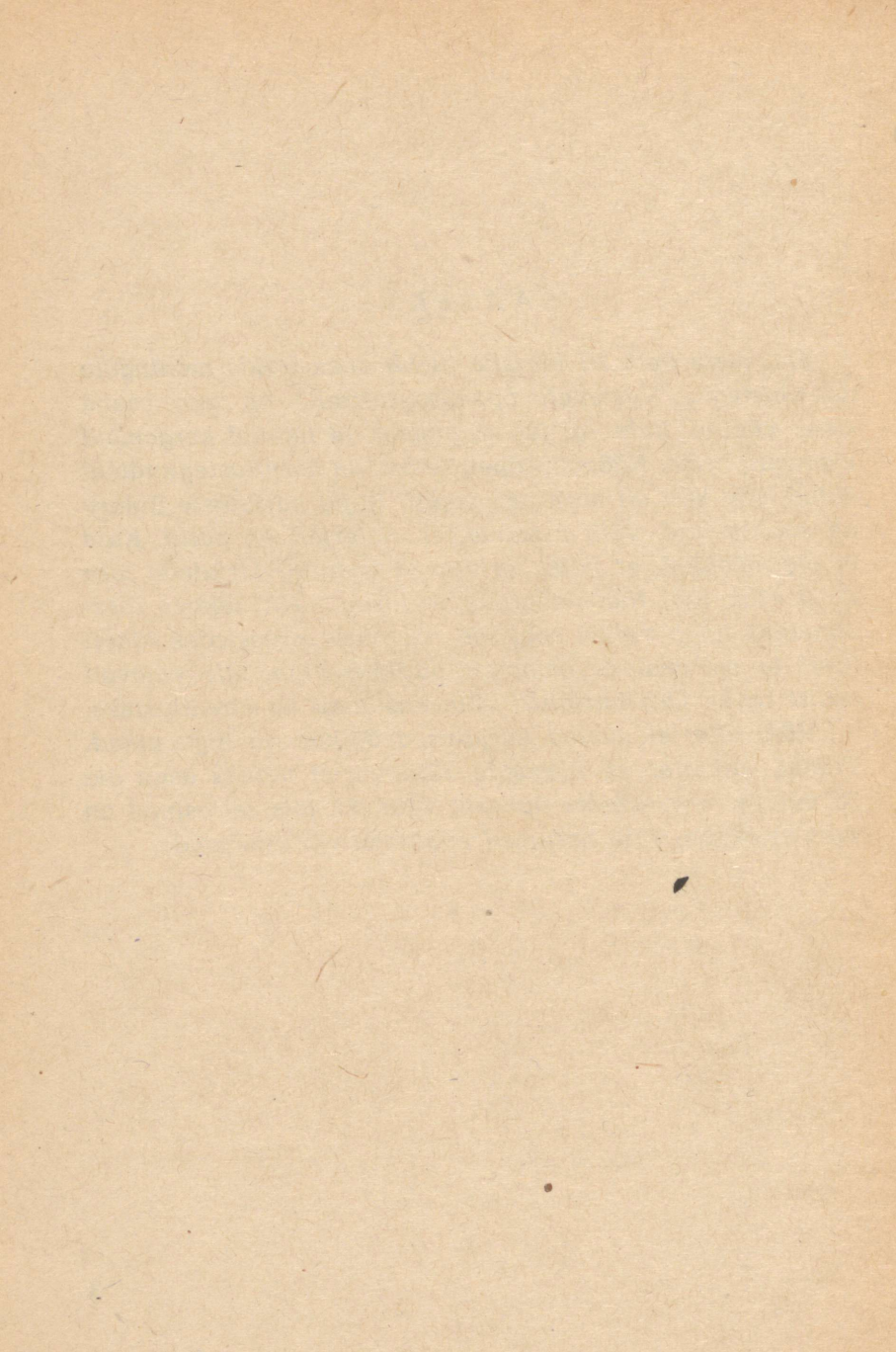

A-17150

S A A T E K S.

Emakeele õpik III klassile ilmub uues trükis mõningate täiendustega. Vastavalt õppeprogrammile on uue osana sisse võetud liide -gi ja -ki, millest on toodud kergemaid esinemisvorme. Käänamisõpetuse osa on harjutustega täiendatud, sest siin oli harjutusi napilt. Kuna harjutuste üldarv on suurenenud, võib tunduda, et materjali on palju. Kuid ei ole mõeldud, et kõik harjutused lastakse kirjutada, osa neist võib läbi töötada ainult suuliselt. Kirjalikeks ülesanneteks tuleb valida sobivaid harjutusi, arvestades klassi taset ja murdealade omapäraseid keelevigu, mis vajavad erilist ravi. Osa harjutusi võib kasutada ka etteütlusteks.

Võib olla, et mõned harjutused õpikus on liiga pikad. Tuleks valvata, et ülesande täitmine ei võtaks aega üle 30 minuti. Arvestades õpilaste võimeid, mis sel astmel on juba erinevad, võib harjutusi poolitada või lühendada.

LIHTLAUSE.

Harjutus 1. Kirjutan järgnevad laused vihikusse. Sõna kolhoos kriipsutan alla.

Meie külas on kolhoos. Minu isa, ema ja vend Juhan töötavad kolhoosis. Isa on kolhoosis loomakasvatuse majandi töötaja. Ta on ka brigadiir. Ema on kolhoosi arvepidaja. Juhan on lülivanemaks kolhoosi juurviljakasvatuse brigaadis. Mina töötasin suvel kolhoosi juurvilja rohimise lülis. Kolhoosis on huvitav töötada.

Harjutus 2. Koostan õigeid lauseid. Sobiva sõna valin alt sulgudest.

Rukkilõikus kolhoosis.

Kolhoosi rukis . . . . nagu müür.

Niidumasin . . . . nurmel.

Vili . . . . tuulehoos.

Kõitja kare pihk . . . . sidet.

Pea . . . . higist.

Lüli . . . . töö aegsasti.

(töötab / seisab / helgib / sahiseb / aurab / keerutab / lõpetab)

Harjutus 3. Koostan õigeid lauseid. Sõnad valin alt sulgudest.

Kes mida kodus teeb?

- . . . . . loeb raamatut.
- . . . . . kirjutab harjutust.
- . . . . . keedab süüa.
- . . . . . katab lauda.
- . . . . . istub lauda sööma.
- . . . . . peseb sööginõusid.
- . . . . . loeb ajalehte.
- . . . . . mängivad kändjat.
- . . . . . on mängus hobune.
- . . . . . on kändja.

(Tiit / Linda / ema / Liia / pere / vanaema / isa / lapsed / Vello / Aime)

Harjutus 4. Koostan õiged laused. Sobiva sõna valin alt.

1. Kala ujub . . . . .
2. Hobune hirnub . . . . .
3. Kolhoosnik niidab . . . . .
4. Lülivanem juhatab . . . . .
5. Kolhoosi kari sööb . . . . .
6. Töölised sõidavad autoga . . . . .
7. Kolhoosi aias õitsevad . . . . .
8. Karja söötja söödab . . . . .

(tallis / heina / jões / õunapuud / karjamaal / töölisi / vasikaid / töökohale)

Tubli brigaad.

Minu isa töötab kolmandas brigaadis. See on eeskujulik brigaad. Selle brigaadi liikmed on kõik eesrindlikud. Brigaadis on kümme inimest. Eesrindlik brigaad töötab teistest kiiremini ja paremini. Teised brigaadid on kolmanda brigaadiga sotsialistlikus võistluses. Hiljuti brigaad nr. 3 kanti autahvlile. Ta tuli võistluses esikohale ja sai auhinna, punalipu.

Harjutus 5. Täidan lüngad lauseis eelmise jutustuse abil.

Tubli brigaad.

Kolmas brigaad, kus minu isa töötab, on . . . . . Kõik selle brigaadi kolhoosnikud on . . . . . töötajad. Nad töötavad . . . . . ja . . . . . kui teised kolhoosnikud. Sotsialistlikus . . . . . minu isa brigaad tuli . . . . . Töötajad said auhinnaks . . . . . ja nende nimed kanti . . . . .

Harjutus 6. Koostan küsimuse igale lausele jutustuses „Tubli brigaad“. Alustan nii:

Küsimused.

Mitmendas brigaadis töötab minu isa?

Harjutus 7. Kirjutan järgnevad küsimused ja vastused neile.

1. Kes juhatab kolhoosis töid?
2. Kes töötavad kolhoosipõldudel?
3. Kes töötavad karjalaudas?
4. Kes söövad karjakoplis?
5. Kes juhib traktorit?
6. Kes rautab hobust?
7. Kes mängivad mängumurul?

Elusolendite kohta küsitakse kes?

H o m m i k t e h a s e s .

Juba tõuseb päike. Linn ärkab. Hommik on täis karget valgust. Tehases hüürgab vile. Juba avatakse väravad. Masinad lastakse käiku. Varsti täidab rõõmus sumin kogu tehase. Rihmad veavad rattaid ringi. Rattad keerlevad kiiresti. Keeb vilgas töö.

Harjutus 8. Eelmise lookese abil vastan järgmistele küsimustele.

Hommik tehases.

1. Mis tõuseb juba?
2. Mis ärkab?
3. Mis on täis karget valgust?
4. Mis hüügab tehases?
5. Mis avatakse?
6. Mis lastakse käiku?
7. Mis täidab kogu tehase?
8. Mis veavad rattaid ringi?
9. Mis keerlevad kiiresti?

Eluta asjade kohta küsitakse **mis?**

SÕNADE SEOS LAUSES.

Lehmad söövad rahulikult karjamaal.

K ü s i m u s i :

Kes söövad rahulikult karjamaal?
Mida teevad lehmad karjamaal?
Kuidas söövad lehmad karjamaal?
Kus söövad lehmad rahulikult?

Küsimused näitavad, kuidas on sõnad lauses omavahel seotud.

Harjutus 9. Kirjutan järgnevad laused. Koostan kolm küsimust iga lause kohta.

Küsimuste koostamine.

1. Andu mängib Muriga.
2. Andu nägi soo serval ussi.
3. Pärast lõunat Andu tegi uue pajupilli.

Näidis: 1. Kes mängib . . . .
Kellega mängib . . . .
Mis Andu teeb . . . .
2. . . . .
. . . . .
3. . . . .

ALUS JA ÕELDIS.

Kari (kes?) sööb (mida teeb?).
Andu (kes?) valvab (mida teeb?).
Pilved (mis?) tulevad (mida teevad?).
Muri (kes?) ei jookse (mida ei tee?).
Punik (kes?) ei söönud (mida ei teinud?).
Tuul (mis?) ei puhunud (mida ei teinud?).
Endel (kes?) laulaks (mida teeks?).

Sõna, mis vastab lauses küsimusele kes? või mis?, on lause **alus**.

Sõna, mis vastab küsimusele mida teeb? mida tegi? mida ei tee? mida ei teinud? mida teeks? mida ei teeks? jne., on lause **õeldis**.

Aluseks olev sõna väljendab, kellest või millest lauses räägitakse.

Õeldis väljendab tegevust.

Harjutus 10. Kirjutan sobiva aluse ja kriipsutan selle alla.

A l u s (alla kriipsutatud).

1. . . . . laulab.
2. . . . . haugub.
3. . . . . määgib.
4. . . . . piiksub.
5. . . . . hirnub.
6. . . . . ammub.

Harjutus 11. Kirjutan sobiva öeldise ja kriipsutan selle alla. Sõnad valin alt sulgudest.

Õ e l d i s (alla kriipsutatud).

1. Tuul . . . . .
2. Maru . . . . .
3. Meri . . . . .
4. Vesi . . . . .
5. Lumi . . . . .
6. Rohi . . . . .
7. Kell . . . . .

(sulab / tärkab / tiksub / puhub / mühiseb / lainetab /
voolab)

Harjutus 12. Määrän aluse ja öeldise järgnevais lauseis:

Alus ja öeldis.

Lill õitseb. Tee tolmas. Rong sõidab. Lind laulab. Auto kihutab. Mets kohiseb. Maa haljendab. Pioneer marsib.

Näidis: Lill (alus) õitseb (öeldis).

Kui alus on ainsuses, on ka öeldis ainsuses.

Harjutus 13. Kirjutan eelmise harjutuse mitmuses.

Lauseid mitmuses.

Näidis: Lilled õitsevad.

Kui alus on mitmuses, on ka öeldis mitmuses.

Harjutus 14. Kirjutan lünka sobiva öeldise ja kriipsutan selle alla.

Karjakoplis.

On kuum suvipäev. Kolhoosi kari . . . . koplis. Puude okstel . . . . linnud. Parmud . . . . loomadele kallale. Lehmad . . . . puude alla varju. Varsti . . . . lüpsiaeg. Juta . . . . lüpsjad koplisse. Nad . . . . lõbusat laulu.

Harjutus 15. Kirjutan lünka sobiva aluse ja kriipsutan selle alla.

L ü p s m i n e.

Lehmad aetakse põõsaste alt lagedale. Algab . . . .
. . . . voolab sorinal lüpsikusse. . . . on valget piima-
vahtu täis. . . . kurnavad piima suurtesse kannudesse.
. . . . seisavad rahulikult. . . . on rammusad ja puhtad.
. . . . meelitavad lehma ja silitavad neid.

V ä i k e M a l l k a r j a s.

Punub jaanilillist pärga,
kõrval kõnnib lambatall,
hõikab mullikat ja härga
— karja läheb väike Mall.

„Musti, Musti, tule ruttu!“

hüüab koera ärevalt.

„Vaata, vaata, vana Utu

puges läbi tara alt!“

Musti jookseb, Musti tõttab,
ajab looma pahateolt.
Tallekese sülle võtab
Mall ja toidab teda peolt.

Päeval Mallekese kari
rahulikult rohtu sööb,
karjasele maitseb mari,
Musti rataskuuti lööb.

Tuleb õhtu, vajub päike,
kari kõnnib koduteed,
järel Mallekene väike,
kaelas marjust helmekeed.

Harjutus 16. Kirjutan lausesse puuduva aluse ja öeldise. Alusele tõmban alla ühe joone, öeldisele — kaks joont.

Väike Mall karjas.

1. Väike Mall punub jaanililledest pärga.
2. Malle kõrval . . . . .
3. . . . . mullikat ja härga.
4. Vana . . . . . läbi tara alt.
5. . . . . looma pahateolt.
6. . . . . tallekese sülle.
7. Päeval Mallekese . . . . rahulikult rohtu . . . .
8. Karjasele . . . . .
9. . . . . rataskuuti . . . .

LAIENDAMATA LIHTLAUSE.

Harjutus 17. Määrän aluse ja öeldise.

Laiendamata lihtlause.

Kell heliseb. Õpetaja tuleb. Õpilased tõusevad. Nad istuvad. Õpetaja küsib. Õpilased vastavad. Õpetaja jutustab. Õpilased kuulavad. Tund lõpeb. Õpetaja väljub.

Näidis: Kell (alus) heliseb (öeldis).

Kui lause koosneb ainult alusest ja öeldisest, siis on see **laiendamata lihtlause**.

LAIENDATUD LIHTLAUSE.

Harjutus 18. Lauses on peale aluse ja öeldise veel muid sõnu; neid nimetame **laienditeks**. Kriipsutan alla laiendid.

L a i e n d i d (alla kriipsutatud).

Juba heliseb kell. Õpetaja tuleb klassi. Õpilased tõusevad tervituseks üles. Siis nad istuvad jälle kohtadele. Õpetaja küsib ülesantud tundi. Õpilased jutustavad hästi. Nüüd õpetaja jutustab huvitavat lugu Isamaasõja sõngareist. Õpilased kuulavad suure huviga. Tund lõpeb nagu ootamatult. Õpetaja väljub klassist.

Kui lauses on (peale aluse ja öeldise) lauset laiendavaid sõnu, siis on see **laiendatud lihtlause**.

Laiendeid võib olla mitu.

Harjutus 19. Kirjutan sobiva laiendi.

Laiendatud lihtlaused.

1. Lapsed mängivad . . . . .
2. Ema õmbleb . . . . .
3. Isa töötab . . . . .
4. Kanad kaagutavad . . . . .
5. Mall hoiab . . . . .
6. Tiina nutab . . . . .
7. Isa tuleb . . . . .
8. Kalle jookseb . . . . .

Harjutus 20. Kirjutan sobivad laiendid. Sõnad valin sulgudest.

V a b r i k .

Vabriku tuled lõid . . . . . põlema. Meie . . . . . tuled ei paistnud. Kuma paistis . . . . . kilomeetri taha. Meie käisime Salumäelt neid . . . . . vahtimas. Süvel mängisime iga päev . . . . . Väike Joosep vaatas . . . . . Juuriku . . . . . meie ei võtnud mängima. Tema lõhub kõik . . . . . ära. Vabrik oli Sule õues . . . . . ääres.

(külasse / mitme / tsemendivabrikut / tulesid / pealt / aia / Juliust / asjad / õhtul)

Harjutus 21. Kirjutan järgneva lookese vihikusse ja leiän igas lauses aluse ja öeldise.

S ü g i s .

Päike tõuseb hilja. Ööd muutuvad pimedaks. Päevad tõmbuvad kartlikult kokku. Linnud lendavad soojale maale.

Põllul huugab peksumasin. Kartulipõllud ei haljenda enam. Kollased lehed langevad puudelt. Kuusemets seisab tumedalt.

Näidis: Päike (alus) tõuseb (öeldis) hilja.

Harjutus 22. Koostan laiendatud lihtlauseid. Sõnad valin tabelist.

Laiendatud lihtlauseid.

Alus	Öeldis	Laiendid
hommikud	tõuseb	külmaks
päike	muutuvad	hilja
sügis	kihutavad	roheline suve
pilved	asendab	kiirelt
udu	väriseb	endisest paksemana
õhk	laskub	vaikselt

JUTUSTAVAD, KUSI- JA HUUDLAUSED.

- I. 1. Täna on ilus ilm.
2. Kas täna on ilus ilm?
3. Küll täna on ilus ilm!
- II. 1. Meil on hein juba tehtud.
2. Kas teil on hein juba tehtud?
3. Oleks meil juba hein tehtud!
- III. 1. Traktor töötab kolhoosi põllul.
2. Kas traktor töötab kolhoosi põllul?
3. Juba traktor töötab kolhoosi põllul!

- IV. 1. Poisid mängivad jalgpalli.
 2. Kas poisid mängivad jalgpalli?
 3. Mängige, poisid, jalgpalli!
- V. 1. Metsas on palju maasikaid.
 2. Kas metsas on palju maasikaid?
 3. Küll metsas on palju maasikaid!
- VI. 1. Ma olen juba kolmandas klassis.
 2. Kas sa oled juba kolmandas klassis?
 3. Oleksin ma juba kolmandas klassis!

Harjutus 23. Kirjutan eelmiste lausete seast välja kõik jutustavad laused. Lause lõppu panen punkti.

Pealkirjaks: J u t u s t a v a d l a u s e d.

Harjutus 24. Kirjutan eelnevaist lauseist välja kõik küsilauseid. Küsilause lõppu panen küsimärgi.

Pealkirjaks: K ü s i l a u s e d.

Harjutus 25. Kirjutan eelnevaist lauseist välja kõik hüüdlauseid. Hüüdlause lõppu panen hüüumärgi.

Pealkirjaks: H ü ü d l a u s e d.

Harjutus 26. Lõpetan järgnevad jutustavad laused.

P a r a a d i l.

1. Punased lipud lehvivad . . . . .
2. Pioneerid sammuvad sirgetes . . . . .
3. Orkester mängib uljast . . . . .

4. Töölised sammuvad . . . . .
5. Väljakul on tuhandeid . . . . .
6. Kostavad võimsad . . . . .

Harjutus 27. Lõpetan järgnevad küsilauseid.

Koolis.

1. Mitmendas klassis sa . . . . . ?
2. Mitu tundi teil on . . . . . ?
3. Kas kõik õpilased on täna . . . . . ?
4. Mitmes tund on teil homme . . . . . ?
5. Mitu viga oli sul . . . . . ?
6. Millise hinde sa said . . . . . ?
7. Mis kella ajal algavad teil hommikul . . . . . ?

Harjutus 28. Täiendan järgnevad hüüdlauseid alt sulgudest valitud sõnadega.

Hüüdlauseid.

1. . . . . veel kord seda ilusat laulu!
2. Küll ma . . . . maasikaid!
3. Küll neid on siin . . . . ääres palju!
4. Tule täna meile . . . . !
5. Ära nii . . . . kõnele!
6. Olge ometi . . . . rahulikumad!
7. Millal see . . . . ometi lõpeb!

(tasa / kraavi / mängima / laulge / tahaksin / sadu / veidi)

Harjutus 29. Panen lause lõppu vastavalt punkti, küsi-
või hüüumärgi.

Päikesele järele!

Noor kurg lendas üle märja heinamaa
Kui külm on vesi
Ja milline udu
Kui hea oli kurel suvel
Kas ilm läheb veelgi külmemaks
Miks ei paista päike enam nii soojalt
Konn magab terve talve mudas
Kured lendavad talveks lõunamaale
Nad lendavad päikesele järele
Küll on palju kurgi ühes parves
Mitu on neid seal
Kas seda jõuab lugeda

Harjutus 30. Panen lause lõppu sobiva märgi.

Ä r a l e n d .

Kurg ärkas vara
Päike ei olnud veel tõusnud metsa tagant
Kerge udu hõljus soo kohal
Kus olid kure-isa ja kure-ema
Küll ootas noor kurg äralendu
Saaks kord lennata, lennata kaugusse
Teele Teele On aeg
Nägemiseni, soo
Nägemiseni, vanad pesad
Nägemiseni, kurekesed

Harjutus 31. Panen lause lõppu sobiva märgi.

Liiklemiskäsked.

1. Liigu kõnniteel paremat kätt
2. Ära jaluta sõiduteel
3. Möödu vastutulijast paremalt poolt
4. Möödu eelkäijast vasakult poolt
5. Ära hüppa liikuvale trammile
6. Ära ripu trammi käsipuu küljes
7. Hoiatage valmis paras sõiduraha
8. Anna istet Isamaasõja invaliididele, vanadele ja emadele lastega

Harjutus 32. Kirjutan eelmise harjutuse „Liiklemiskäsked“ jutustavate lausetena.

Näidis:

Mida pean meeles liiklemisel.

1. Liigun kõnniteel paremat kätt.
2. Ma ei jaluta sõiduteel.

Harjutus 33. Kirjutan järgneva luuletuse peast ja panen ka kirjavahemärgid.

Teele, teele, kurekesed!

Teele, teele, kurekesed,

üle metsa, maal!

Üle suurte mägede

ja üle mere ka.

Ikka, ikka lõuna poole,

kus Egiptimaa.

Tulge jälle tagasi te
kevadisel a'al,
kui ju pungad puul ja põõsal
puhkemas me maal!
Kõlaks teie häälekajast
pea õhusaal!

Kui siis jälle meie rajad
kuulvad teie häält,
siis on kõrged lumemäed
sulanud siit, sealt.
Tooge meile lilleaed
pika reisi pealt!

Harjutus 34. Panen lause lõppu sobiva märgi.

Miilitsamees juhib liiklemist.

1. Palun liikuda paremat kätt
2. Mitte siit
3. Minge üle tänava ülekäigukohtadel
4. Hobusemeestel läbisõit keelatud
5. Ka käruga ei tohi seda teed käia
6. Alluge korraldustele
7. Kodanik, kuhu te tormate

Lihtlauseid.

Kari õhtul.

I.

1. Karjane ajas karja lauda poole.
2. Päike oli laskunud madalale.

Liitlauseid.

Kari õhtul.

I.

1. Karjane ajas karja lauda poole, sest päike oli laskunud madalale.

II.

1. Karjane jõudis karjaga lauda taha.
2. Ta puhus tugevasti oma uut karjapasunat.

III.

1. Karjatalitajad korraldasid lauta.
2. Nad kuulsid karjase pasunahäält.
3. Nad ruttasid karjasele appi karja lauta ajama.

II.

1. Kui karjane jõudis karjaga lauda taha, siis puhus ta tugevasti oma uut karjapasunat.

III.

1. Karjatalitajad, kes korraldasid lauta, kuulsid karjase pasunahäält ja ruttasid karjasele appi karja lauta ajama.

Harjutus 35. Kirjutan tabelis toodud lihtlaused jutustuse kujul. Pealkirjaks:

Kari õhtul.

Lihtlaused.

Harjutus 36. Kirjutan eeltoodud lihtlaused jutustuse kujul. Kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud sõnad. Pealkirjaks:

Kari õhtul.

Lihtlaused.

KOMA LIITLAUSES.

Harjutus 37. Kirjutatan jutustuse vihikusse ja kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud sõnad.

S ü g i s õ h t u k o d u s .

I.

Pere kogunes tuppa, **sest** väljas oli juba päris pime. Ema süütas lambi, **et** isa ja Rein näeksid võtta seljast tööriided. Vanaema, **kes** istus ahju ääres, tuli ka tulele lähemale. Ta võttis jälle oma kudumistöö, **et** veel sel õhtul kududa valmis Reinu kinnas, **mille** kudumist ta algas hommikul, **kui** Rein läks kolhoosi tööle.

Harjutus 38. Sama ülesanne mis eelmisel osal.

S ü g i s õ h t u k o d u s .

II.

Rein imetles, **kuidas** vanaema nii kiiresti oskab kududa. Vanaema ütles, **et** selles pole midagi imelikku, **sest** ema talitas täna üksi, **nii et** vanaema oli peamiselt kindaga ametis. Pärast õhtusööki asus isa lehte lugema, **aga** Rein puges kohe voodisse, **niipea** kui oli enese puhtaks pesnud. Ta ei jõudnud veel unele mõteldagi, **kui** see juba tal silmis oli.

Liitlause koosneb kahest või enamast lausest. Neid seovad **sidesõnad**.

Harjutus 39. Kirjutan liitlausesse puuduva sidesõna. Sõnad valin alt sulgudest.

Uus sulestik selga.

I.

Suvel me ei pane tähelegi, ... laululinnud hakkavad vaikima. On veel küllalt linde, ... linnulaulu pole enam kuulda. Näib, ... oleksid nad unustanud oma viisid. Kui pojad on üles kasvatatud, ... jääb vanemal endil ainult sulgida. Vana kuub on kulunud, ... uus pole veel jõudnud valmis saada.

(kuidas / aga / nagu / siis / kuid)

Harjutus 40. Kirjutan liitlausesse puuduva sidesõna. Sõnad valin sulgudest.

Uus sulestik selga.

II.

Sulgimise ajal linnud nagu kardaksid, ... neid nähakse. Kevadel on sulestik ere, ... siis on ka loodus värvikas. Sügisene kuub pole nii ilus, ... selle ülikonnaga on linnul kergem kaitset leida. Loodus hoolitseb hästi lindude eest, ... saavadki linnud sügisel uue kuue.

(et / sest / aga / seepärast)

Harjutus 41. Seon lihtlaused sõnade „kui“ ja „siis“ abil liitlauseiks. Enne sõna „siis“ panen koma.

V ä i n o l ä h e b k o o l i .

1. Kell lõi seitse. Ema äratas Väino.
2. Väino riietus. Ema valmistas einet.
3. Väino oli eine söönud. Ema andis talle võileiba kaasa.
4. Väino läks trepist alla. Ta kohtas trepil Ennu.
5. Nad läksid koos kooli. Enn jutustas Väinole elust pioneeride laagris.
6. Nad jõudsid kooli. Kell juba heliseski.

Näidis: Kui kell lõi seitse, siis ema äratas Väino.

Harjutus 42. Koostan järgnevaist lihtlauseist liitlauseid sidesõna „aga“ abil. Sõna „aga“ ette panen koma.

L i i t l a u s e d .

T u k s i .

1. Ilme jookseb õues. Tuksi peab olema ketis.
2. Tuksi ei taha olla ketis. Keegi ei hooli sellest.
3. Ilme vabastaks meelsasti Tuksi ketist. Ta ei tohi seda teha.
4. Ta võib viia Tuksi jalutama. Ta ei tohi lasta lahti rihmast.
5. Kord Tuksi jooksis ära. Ta tuli ise jälle tagasi.

6. Tuksi oli rõõmus peni. Nüüd ta jääb iga päevaga nukramaks.

Sidesõnade **aga, kui, siis, et, seepärast et, kuid, kuidas, nii et, sest et** ees on liitlauses koma.

Liitlauses sõnade **kui, aga, siis** ees koma ei ole.

Näiteid:

Küll aga sadas täna! Ma ei teadnud siis teile tulla. Viimane kui sõdur oli sangar.

Koma ei ole sidesõnade **kui** ja **nagu** ees võrdlustes.

Näiteid:

Vihma sadas nagu oavarrest.
Liisi lendles kui liblikas.
Ahto on sirge kui osi.
Mart magas nagu kott.

Harjutus 43. Lõpetan järgmised laused.

Võrdlused.

1. Tee on sile kui . . . .
2. Tiina on arglik nagu . . . .
3. Miks sa seisad nagu . . . .

4. Laps jäi vait kui . . . . .
5. Heli lõõritab kui . . . . .
6. Maiu naeratab kui . . . . .
7. Linda laulab kui . . . . .
8. Jutt voolab kui . . . . .
9. Tuba on kuum kui . . . . .
10. Poisid sammuvad nagu . . . . .
11. Haige oli näost valge nagu . . . . .

Harjutus 44. Täiendan järgmisi lauseid.

Veel võrdlusi.

1. . . . . on must kui tint.
2. . . . . istub vaikselt nagu hiir.
3. . . . . on tugev nagu karu.
4. . . . . on kaval nagu rebane.
5. . . . . on sassis kui tuulepesa.
6. . . . . on selge nagu allikas.
7. . . . . on kuiv kui tuhk.

Harjutus 45. Kirjutan iga lause järel sulgudes: liht-
lause või liitlause.

Lihtlause või liitlause?

Oli see aga sadu! (. . . .) Pidime emaga minema mar-
jule, **aga** kartsime vihma. (. . . .) Kas loomad siis vihma
ei kardagi? (. . . .) Kui sajab liiga tugevasti, **siis** karjane
ajab lehmad lauta. (. . . .) Viimane **kui** loom oli kadunud.
(. . . .) Karjane ehmus, **kui** nägi, **et** kari oli kadunud. (. . . .)

Harjutus 46. Kirjutan liitlauses „kui“, „aga“, „nagu“, „siis“ ette koma, liitlauses aga mitte.

K u h u p a n e n k o m a ?

1. Isa tuli parajasti **kui** lapsed teda hakkasid ootama.
2. Jüri ei taibanud õpetaja seletusest mitte kui midagi.
3. Oli see aga huvitav raamat!
4. Lugesin seda raamatut **aga** ei jõudnud lõpuni.
5. Mis sellest loost siis lõpuks sai?
6. Kui lõpetan õppimise **siis** lähen kohe aeda tööle.
7. Kutsikas käib Illa kannul nagu vari.
8. Tööline ületas oma päevase töönormi **nagu** ta oli kavatsenud.

KOMA PUUDUB LIITLAUSES.

Näiteid:

1. Lind lendab **ja** kannab nokas ussikest.
2. Sügisel ei krooksu konnad **ega** laula linnud.
3. Vabrikus oli lõunavaheaeg **ning** töölised ruttasid söögisaali.
4. Kas olete lugenud seda raamatut **või** pole te seda näinudki?
5. Lapsed ootasid **ehk** sadu läheb üle.

Sidesõnade **ja, ning, ega, ehk, või** ette liitlauses koma ei panda.

Harjutus 47. Kirjutan eelnevad laused vihikusse ja kriipsutan alla sidesõnad **ja, ning, ega, ehk, või**. Koma ei pane!

Harjutus 48. Asetan puuduvad komad.

P ä ä s u k e s e p e s a .

Pääsukese pesa oli tallis nii madalal et seda ulatus käega katsuma. Teadsin et ei tohi pesa puudutada ega poegi katsuma aga mõnikord oli kiusatus nii suur et ei suutnud hoiduda vaatlemast ilusaid mune või udusulis poegi. Pääsukesed tõttasid iga kord kui mind pesa juures nägid, vanaemale kaebama. Siis teadsin et pidin pesa rahule jätma ja tallist lahkuma. Aga kui puudutamata pealt vaatasin kuidas pääsukesed poegi söötsid siis võisin seda rahulikult teha.

Harjutus 49. Asetan puuduvad komad.

P ä ä s u k e s e d .

I.

Sügisel sõitsime põllule napru tooma. Isa ladus koormat ja meie Ekuga vaatasime hoolega et hiired nabra alt eluga ei pääseks. Kui isa nabra põhjavihud korruga üles tõstis siis oli suur madin ning mitu viljavarast lebas surnult maas.

Isa oli koormaga põllult läinud kui meie Ekuga tulema hakkasime. Pääsukesed lendasid madalalt ja õpetasid poegi lennul putukaid püüdma.

Harjutus 50. Asetan puuduvad komad.

P ä ä s u k e s e d .

II.

Tulime Ekuga kodu poole. Mina loopisin keppi pääsukeste poole ja Eku otsis hiireauke. Noor pääsuke lendas

minu poole. Viskasin talle kepi vastu. Vana pääsuke hoia-
tas poega kuid see vist ei mõistnud seda äkki. Kepiots
tabas pääsukest ja linnuke langes maha. Olin masendatud
oma teost ja tõstsin pääsukese hellalt üles sest lootsin et
ta ehk ei saanud viga. Kuid pääsuke oli surnud ega ava-
nud enam silmi.

Matsin ta teiste teadmata aeda ja nutsin. Töötasin et
ma kunagi enam linde ei loobi. Eku oli mu juures ja vaatas
vaikselt pealt.

Koma liitlauses

**kes, keda, kellest, mis, mida, mille, millest, kus, kuhu,
kust, kuidas** jne. ees.

Moskva on see linn, **kus** asub NSV Liidu valitsus.
Heili pole käinud Tallinnas, **mis** on Eesti NSV pealinn.

Harjutus 51. Lõpetan järgnevad poolikud liitlaused.

Liitlaused.

1. Emal on heameel lapsest, kes . . . . .
2. Aino ei tea, kus . . . . .
3. Juhan ei pane tähele, mis . . . . .
4. Ta ei kuulnud, millest . . . . .
5. Klassis loeti Isamaasõja kangelasest, keda . . . . .
6. Hilja teab nüüd, kellest . . . . .
7. Utelge ka mulle, kuhu . . . . .

Harjutus 52. Kirjutan pooliku liitlause lõpuni.

Liitlaused.

1. Jaan kaotas noa, mille . . . . .
2. Mati sai endale koera, keda . . . . .

3. Tal oli nüüd sõber, kellega . . . . .
4. Tõnu ei teadnud, kust . . . . .
5. Kas keegi nägi, kuhu . . . . .
6. Kraavis on palju vett, milles . . . . .
7. Vannis on vett, millega . . . . .
8. Soos on palju vett, millest . . . . .

LAIENDAMATA LIHTLAUSEST LIITLAUSENI.

Näide:

1. Peeter õpib.
2. Peeter õpib koolis.
3. Peeter õpib koolis hästi.
4. Väike Peeter õpib koolis hästi.

1. Väike Peeter, kes on alles kaheksa aastane, õpib koolis hästi.

2. Kool, kus käib väike Peedu, on pool kilomeetrit eemal.

Harjutus 53. Koostan liitlauseid tabelis toodud lausetest.

Liitlauseid.

1. Küla, ... , oli metsa ääres.	kus elas Peeter
2. Metsas, ... , oli palju maasikaid.	kus Jaan käis marjul
3. Lehmad, ... , puhkasid ja mäletsesid.	kelle kõhud olid täis
4. Pilv, ... , läks mööda.	mis ähvardas tuua vihma

Harjutus 54. Kirjutan punktjoone asemele puuduva liitlause osa. Selle valin sulgudest.

Veel liitlauseid.

1. Päev, mis . . . . . , hakkas jõudma lõpule.
2. Jaan, kes . . . . . , ajas karja koju.
3. Ema, kes . . . . . , tuli karjateele vastu.
4. Armi, kes . . . . . , liputas saba.
5. Lambad, kes . . . . . , tormasid lauta.
6. Helve, kes . . . . . , asus lehma lüpsma.

(oli tüdinud pikast karjapäevast / tuli lüpsikuga / oli väga kuum / kuulis karjakelli / jooksis karja ees / lõõtsutasid jooksust)

Harjutus 55. Kirjutan järgnevaist liitlauseist laiendatud lihtlauseid. Selleks jätan ära liitlause harvendatult trükitud osa.

Lõunamaale.

I.

1. Sügis, mida küll ei oodatud, hakkas tulema.
2. Toomingalehed, mis olid pruuniks muutunud, langesid maha.
3. Putukaparved, mis õhtuti soode kohal heljusid, hakkasid kaduma.
4. Noor pääsuke, kelle nimi oli Piirik, tundis imelikku rahutust.
5. Linnud, kes tahavad õnnelikult jõuda lõunamaale, peavad tegema palju lennuharjutusi.
6. Mitu päeva, mille kestel koguneti parvedesse, kulus äralennu ettevalmistuseks.

7. Piiriku õde Tidiit, kes oli teistest lennukunstis nõrgem, omandas ka seks ajaks vajaliku tugevuse.

Harjutus 56. Kirjutan järgnevaist liitlauseist laiendatud lihtlauseid. Selleks jätan ära komade vahel oleva osa.

L õ u n a m a a l e.

II.

1. Uhel päeval, kui ettevalmistustega oldi valmis, tehti otsus ära lennata.

2. Uks vana pääsuke, kes oli teiste juht, andis märku äralennuks.

3. Piirik ja Tidiit, kes esimest korda asusid pikale teekonnale, lendasid ema kõrval.

4. Lindude häälitsemine, milles polnud võimalik kuulda üksikuid hääli, täitis kogu taevaaluse.

5. Mõned röövlinnud, kes lootsid saaki, hakkasid varitsema pääsukeste parvi.

Harjutus 57. Panen liitlauseis koma õigesse kohta.

L õ u n a m a a l e.

III.

1. Linnuparv **kelle** nooremad liikmed olid väga väsinud nägi merel laeva.

2. Kõik olid õnnelikud **sest** nüüd võisid nad puhata.

3. Parv kattis vandid ja köied ning laevalaegi.

4. Madrused liikusid ettevaatlikult laevalael et mitte tallata linde sest nad armastasid linde.

5. Noor laevapoiss kes tegi oma esimest merereisi võttis Piiriku hellalt pihu peale.

Harjutus 58. Panen puuduvad komad.

L õ u n a m a a l e.

IV.

1. Tükk aega puhkasid pääsukesed siis lendasid nad jälle edasi.

2. Piirik oli pärast puhkust tugev ja lendas vahvalt ema kõrval.

3. Aeg-ajalt väsis mõni linnuke kes oli teistest nõrgem, langes alla ja leidis märja haua.

4. Teised ei suutnud aidata neid kellel lõppes jõud.

5. Nad tõusid ainult veel kõrgemale kus tuul on vaiksem.

6. Vastu õhtut algas torm ja vihma hakkas sadama.

Harjutus 59. Panen puuduvad komad.

L õ u n a m a a l e.

V.

1. Kaugel taevarannal helkis tuletorni tuli nagu täheke taevas.

2. Piirik ja Tidiit kes lendasid ikka veel kõrvuti oma emaga, tundsid et nad ei suuda enam.

3. Äkki märkasid nad kuidas parv laskus rannale.

4. Kõik olid väsinud ja jäid liikumatult lebama.

5. Noored pääsukesed ei võinud aimatagi et lõunamaa teekond on nii hädaohtlik.

6. Oldi lõunamaal kus päike paistab kõrgelt ja soojalt kus pole talve ega külma.

Harjutus 60. Panen kõik vajalikud kirjavahemärgid.

T r a m m i s.

1. Lapsed mängivad trammi
2. Valdur on trammijuht
3. Hille on konduktor
4. Ta hüüab: „Astuge edasi
5. Ärge jääge uksele seisma
6. Ärge trügige sest keegi ei jää maha
7. Palun sõidurahad
8. Palun paras raha “

KOONDLAUSE.

Laiendamata lihtlauseid:

1. Mai õpib. 2. Mai joonistab.

Koondame üheks lauseks:

1. Mai õpib ja joonistab.

Lihtlauseid:

1. Ilmar mängib. 2. Aare mängib. 3. Paul mängib.

Koondlause:

1. Ilmar, Aare ja Paul mängivad.

Harjutus 61. Koondan järgnevad lihtlauseid. Pealkirjaks panen: Koondlauseid.

1. Tuul ulub. Tuul vilistab.
2. Mart jookseb. Heino jookseb.
3. Illa õpib hästi. Laine õpib hästi.
4. Ema ootab isa koju. Aino ootab isa koju.
5. Tee on sirge. Tee on lai.
6. Helle läheb kella üheksaks kooli. Ants läheb kella üheksaks kooli.
7. Kartulid kasvavad hästi. Kapsad kasvavad hästi.

Harjutus 62. Kirjutan järgnevad laused koondlauseiks.

1. Peksumasin undab. Peksumasin vuriseb. Peksumasin viskab põhku.

2. Volli meisterdas lennuki. Volli meisterdas auto. Volli meisterdas tanki.

3. Muri valvab maja. Muri valvab aita. Muri valvab talli.

4. Ema tõi turult liha. Ema tõi turult võid. Ema tõi turult piima.

5. Turul on kapsaid. Turul on kurke. Turul on porgandeid.

6. Porgandid kasvavad peenral. Sibulad kasvavad peenral. Tomatid kasvavad peenral.

Näidis: Peksumasin undab, vuriseb ja viskab põhku.

Koondlause on korduvate liikmetega lause.

K, P, T S-i ja H KÕRVAL.

Harjutus 63. Kirjutun vihikusse ja kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

k, p, t s-i k õ r v a l.

1. Lapsed söötsid jänestele värskaid kapsaid.
2. Metsas on rohkesti küpseid mustikaid.
3. Kusti nuuskas taskurätikusse ja nuuksus vaikselt.
4. Peoplatsilt kostis lõõtspilli hääli.

s-i k õ r v a l kirjutun k, p, t.

Harjutus 64. Kirjutun puuduvad tähed.

k, p, t s-i k õ r v a l.

1. An—s on kaheteis—kümne aastane.
2. Lä—sime trepis— üles.
3. La—s jõi to—sikust piima.
4. Kapitalis—id ei ma—snud töölis—ele õiget töötasu.
5. Lenin selgitas seda töölis—ele.
6. Ta ku—sus neid üles vas—u panema rikas—e orjas—amiska—setele.

Harjutus 65. Kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

k, p, t h k õ r v a l.

1. Ahto võttis pihku jahtunud piparkoogi.
2. Mihkel leidis rohtunud teelt pihkse (tõrvase) käbi.
3. Tehke uks kähku lahti, lõhkumata lukku!

Harjutus 66. Kirjutan sõnu, milles on **st**.

Sõnu, milles on **st**.

Ka—	lii—
ko—	po—
mu—	(Jätkan.)

Harjutus 67. Kirjutan sõnu, milles on **ts**.

Sõnu, milles on **ts**.

Ku—uma	ra—u
ka—uma	mü—
hooli—us	pä—
vi—	näpi—
ku—e	sepi—ema
(Jätkan.)	

Harjutus 68. Leian sõnu, milles on:

ps		sp
Kü—	la—	vi—el
ko—	ko—ima	ha—el
lo—	ra—ima	ra—el
to—	ro—ima	

Harjutus 69. Leian sõnu, milles on:

ks	sk
Ü—	rai—ama
ka—	hõi—ama
kahe—a	vi—ama
ühe—a	hei—ama
joo—ma	tui—ama
ra—uma	ra—e
pe—ma	ka—

Harjutus 70. Kirjutan sõnu, milles on

t v õ i k h k õ r v a l.

ht

hk

Ko—

ro—e

õ—u

la—e

tä—

u—e

ju—

lõ—i

ja—uma

su—ur

si—ima

õ—

le—ima

ko—uma

Harjutus 71. Kirjutan puuduva k, p, t s-i ja h kõrvale.

Vanaisa on öövalvur.

Õh— on värs—e ja selge. Oö on pime, kuid kogu küla on selges—i näha oma valgete katus—e ja kors—nais—tõusvate sui—sujukadega. Taevas on üle külvatud säravate täh—edega. Linnutee pais—ab nii selges—i, nagu ole—s ta üle pes—ud ja lumega puh—a—s hõõrutud. Vanaisa tambib jalgu vas—u maad, lööb käsi kokku ja kihis—ab endamisi naerda.

B, D, G S-I KÕRVAL.

Mõningais sõnades tuleb sõna muutmisel **b, d, g**
kõrvale **s**.

Harjutus 72. Kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud.

ds

1. Ma jõuan koju.
2. Ma jõudsin koju.

3. Ma leian tänavalt kutsu.
4. Ma leidsin tänavalt kutsu.
5. Ma hüüan Raksit.
6. Ma hüüdsin Raksit.
7. Ma hoian kutsut rihmast.
8. Ma hoidsin kutsut rihmast.

Harjutus 73. Kirjutan järgnevad laused mitmuses. Kriip-
sutan **ds** alla.

1. Kalur püüdis kalu.
2. Poiss sõudis merele.
3. Õpetaja andis meile raamatu.
4. Laps võidis mett leivale.
5. Poiss leidis noa.
6. Sõdur jõudis koju.
7. Pioneer hoidis käes punast lippu.
8. Laps hüüdis valjusti.

Harjutus 74. Kirjutan laused mitmuses.

d s-i e e s.

1. Raudne roop on tugev.
2. Mitmekordne maja taastati.
3. Õudne aeg tuli meile koos fašistidega.

Harjutus 75. Kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud
kaashäälikud.

b j a g s-i e e s.

1. Kingsepp teeb saapaid.
2. Tiinake astub argset.

3. Isa tuli aegsasti kolhoosist koju.
4. Kärbsed teevad palju pahandust.
5. Polla hiilis vargsi tупpa.
6. Kirjakandja kõndis pika tee jalgsi.

Harjutus 76. Kirjutatakse lünka puuduva **ds** või **gs**.

Merele!

1. Kalurid sõu—id õhtul merele.
2. Nad heitsid võrgud vette ja püü—id palju kalu.
3. Juba ae—asti jõu—id kalurid sadamasse tagasi.
4. Naised sea—id korvid ae—asti valmis.
5. Nad tea—id, et värske kala rikneb kiiresti.

Harjutus 77. Kirjutatakse lünka puuduvad tähed.

Metsateel.

Sõi—sime läbi sügisese kul—se me—sa. Kär—separved olid kadunud. Jõu—sime teelahkmele. Ki—sal me—sateel nägime me—ski—se. Ta silmi—ses meid ar—selt. Hoi—sime vasakule ja jõu—sime me—sniku ühekor—se elamuni. Jä—sime hobuse sinna ja as—usime jal—si edasi.

Eestikeelsetes sõnades ei kirjutata mitte kunagi **b**, **d** või **g** sõna algul; ainult teistest keeltest võetud sõnades ja mõnedes nimedes esineb **b**, **d**, **g** sõna algul.

Näiteid:

1. Direktor tuli klassi.
2. Ema ostis biskviite ja banaane.

3. Autojuht võttis paaki **bensiini**, andis **gaasi** ja sõitis siis **garaaži**.

4. Õe nimi on **Berta**.

5. **Brigadiir** juhatab **brigaadi**.

Garaaž — autokuur.

Brigaad — rühm töötajaid.

Harjutus 78. Kirjutan puuduva **b, d** või **g** sõnade algul.

Lauseid võõrsõnadega.

1. Tõnu —eklameeris 15. —etsembril koolipeol J. Barbaruse „Lumelaulu“.

2. Anu haigestus —ifteeriasse ja —oktor Kaasik saatis ta haiglasse.

3. Ma mängin meelsasti —oominot, aga kabemäng mulle ei meeldi.

4. Mu väike vend Gunnar haigestus —rippi.

5. Ema õmbles lapsele —atistist pesu.

6. Õde ostis endale uued —otikud.

Deklameerima — ilmekalt lugema. Difteria — kurgutõbi. Batist — peen puuvillriie.

Harjutus 79. Kirjutan võõrsõnade algul puuduva **b, d** või **g**.

Lauseid võõrsõnadega.

1. Valge —arett katab lapse —londi peakest.

2. Selles pudelis on —lütseriin.

3. Minu vend on õppinud —ümnaasiumis —aasikaitset.

4. Peeter mängib kooliorkestris —itarri.

5. Meie —rammofon on katki.

6. Istume —iivanile.

Barett — väike mütsike. Glütseriin — magusamaiteline arstirohi. Blond — hele, valge.

LIIDE -GI JA -KI.

Harjutus 80. Kirjutan järgnevad laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsutan alla.

Liide -ki.

1. Nema**dk**i jäid kuldnokka kuulatama.
2. „Kas juba saabki süüa?“ küsis Heldur emalt.
3. Poisil oli sel**g**ki porine.
4. Kaskki kohises tasa.
5. Lepp**ki** seadis ennast rohelisse kuube.
6. Ema ostis poest suhkrut**ki**.
7. Lapski katkestas mängu.
8. Ta ei ütelnud aitäh**ki**.

Harjutus 81. Kirjutan järgnevatest lausetest välja kõik tähed liite -ki ees.

Tähed liite -ki ees.

1. Võileib**ki** oli saanud taskus märjaks.
2. Leival oli paks kord võid**ki** peal.
3. Maiul jäi king**ki** porri.
4. Lehik**ki** magas ja mäletses.
5. Taadi tubakakarp**ki** kukkus maha.
6. Taat**ki** naeris lõbusalt.
7. Poiss**ki** istus mättale.
8. Peet ei osanud tohoh**ki** ütelda.

b, d, g, p, t, k, s ja h-le liitub -ki.

Harjutus 82. Kirjutan **-ki**-liitega sõnu.

halb + ki = halbki	muld + ki = ...
sulg + ki = ...	kuld + ki = ...
kord + ki = ...	oks + ki = ...
org + ki = ...	kepp + ki = ...
kand + ki = ...	lukk + ki = ...
varvas + ki = ...	nukk + ki = ...
jalg + ki = ...	kurb + ki = ...
küüs + ki = ...	aitäh + ki = ...

Harjutus 83. Kirjutan järgnevad laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsutan alla.

Liide **-gi**.

1. Emagi puhkas pool tundi.
2. Õdegi jõudis koju.
3. Vesigi kees kannus.
4. Soogi oli täiesti kuiv.
5. Udugi kadus soo kohalt.
6. Kündja ei ütelnud hobusele nõõgi.
7. Jäägi sulas jõgedelt.
8. Kui see öögi nii pikk poleks!
9. Müüja ei müügi halba kaupa.

Harjutus 84. Kirjutan eelmistest lausetest välja kõik tähed, mis on liite **-gi** ees.

Pealkiri: Tähed liite **-gi** ees.

Täishäälikuile liitub **-gi**.

Harjutus 85. Kirjutam -gi-liitega sõnu:

aasta + gi = aastagi
kuu + gi = ...
päike + gi = ...
väike + gi = ...
mägi + gi = ...
jõgi + gi = ...
oja + gi = ...

hobune + gi = ...
Muri + gi = ...
iga + gi = ...
kodu + gi = ...
selge + gi = ...
lugeja + gi = ...
olgu + gi = ...

Harjutus 86. Kirjutam laused vihikusse. Liite -gi ees olevad tähed kriipsutan alla.

Liide -gi.

1. Lillgi pöörab õie päikese poole.
2. Tuulgi vaikis õhtuks.
3. Tahmgi läheb korstnas põlema.
4. Kammgi läheb katki.
5. Emal oli saungi õhtuks köetud.
6. Konngi on kasulik loom.
7. Kolhoosil on keldergi valmis.
8. Koergi ei näinud jänest.
9. Odavgi kaup võib olla hea.
10. Kaevgi vajab puhastamist.

Harjutus 87. Kirjutam eelnevaist lausetest välja liite -gi ees seisvad tähed.

Pealkiri: Kaashäälikud liite -gi ees.

l, m, n, r, ja v järel kirjutatakse liide -gi.

Harjutus 88. Kirjutan **-gi**-liitega sõnu.

kuskil + gi = kuskilgi	endal + gi = ...
kell + gi = ...	memm + gi = ...
tamm + gi = ...	enam + gi = ...
on + gi = ...	vurr + gi = ...
onn + gi = ...	laev + gi = ...
sellel + gi = ...	talv + gi = ...

Harjutus 89. Kirjutan lünka **-gi** või **-ki**.

Murilgi oli igav.

Kellel— polnud aega mängida Muriga. Ta pikutas oma onni ees ega liigutanud saba—. Täis piimakauss— ei meelitanud teda. Kus olid Liis, Agu ja teised— lapsed? Õues polnud näha keda—. Äkki ilmus kuskilt kana oma tibu-perega. Kanaema hoiatas küll tibukesi, aga juba hüppas— väike Tuti Murile selga. Küll nüüd oli ehmatust, siutumist ja kaagutamist—! Muri aga ei liigutanud— ennast. Ta lamas rahulikult, vaatas kanapere sagimist ja igav— polnud tal enam.

Harjutus 90. Kirjutan lünka **-gi** või **-ki**.

Töötame ühiselt.

Ühistöös on suur jõud. Raskeim— töö muutub siis kergeks. Ühiselt ehitatakse maju, tehaseid ja linnu—. Kolhoosnikud harivad ühiselt põldu.

Vabrikutes— töötavad töölised ühiselt. Koolis— töötame ühiselt. Nii on— kergem õppida. Vanasti ei teadnud— õpilased, mis on ühisõppimine. Paljudel— oli raskusi õppimisega. Mina püüan hästi õppida ja aitan oma kaaslast—. Nii saavutame— paremaid hindeid. Saanud hea tunnistuse, tunneme suuremat rõõmu nääripühadest—.

LIITSÕNA.

Liitsõna	Liitsõna
Poisil on ilus kepp. Linnud lendasid ära. Sepp parandas katelt.	Poisil on ilus suusa/kepp. Laulu/linnud lendasid ära. Katel/sepp parandas katelt.
Poiss lükkas kelku.	Kesk/kooli/poiss lük- kas kelku.

Liitsõna koosneb kahest või rohkemast sõnast.
Liitsõnal on iseseisev tähendus.

Harjutus 91. Kirjutan järgneva pala, liitsõnad kriipsutan alla. Liitsõnade osad eraldan püstkriipsuga.

Illimaritalv.

(Liitsõna.)

Oli käre külm, kuid päike helendas ja lumi sätendas silmipimestavalt. Päev oli nüüd kukesammu võrra pikem. Illimar vedas oma kelku üle koha, kus pidi olema pleekaia pistand, kuid läbi hange paistis ainult mõni teibaots. Sel aastal oli tohutult lund. Kuid see polnud enam kohev jahuhunnik, vaid oli vaheajal sulanud ja siis kõva koore peale kahutanud.

Need olid parimad liulaskmise päevad. Uleval hangeharjal nägi Illimar kaugemale enese ümber. Siit hangeharjalt laskus nüüd lumelagendik alla linnumaja poole.

Harjutus 92. Kirjutan järgneva pala. Liitsõnade osad eraldan püstkriipsuga.

Illimari talv (järg).

Äkki paiskus endise kartulimaa kohalt parv pisikesi hangeline õhku. Linnuparv tegi ringi ja laskus siis jälle hangele. Sätendav lumepuru tõusis ta liikumisest õhku.

Illimar oli rinnuli kelgul ja laskus alla linnumaja poole. Punastes labakinnastes käed olid ümber kelgu äärte klammerdatud. Saapasääred võtsid enestesse aeg-ajalt lund.

Hea oli olla nii libiseval kelgul riietesse mässituna ja kinniseotud kõrvadega.

Harjutus 93. Kirjutan oma klassi nende õpilaste perekonnanimed, mis on liitsõnad.

Nimesid.

(Liitsõnad.)

Heinmaa, Tammaru, ...

Harjutus 94. Kirjutan järgneva pala, liitsõnad kriipsutan alla.

Oktoobripühad.

1.

Möödus Suure Oktoobrirevolutsiooni aastapäev. See oli suur pidupäev kogu rahvale. Linn oli kaunistatud punalipude ja loosungitega. Korraldati rongkäik. Sellest võtsid osa ka õpilased. Õhtul oli saluut. Mitmevärvilised raketid valgustasid linna.

2.

Kooliruumid olid kaunistatud lilledega. Meie koolis oli aktus. Aktusel esineti kõnede, laulude ja luuletustega. Õpilaskoor esitas kauneid koorilaule. Pioneeridel oli pidulik koondus, millest osa võttis palju külalisi. Oktoobrilastel olid huvitavad ettekanded. Sellest koondusest jäi kõigile ilus mälestus.

Harjutus 95. Moodustan liitsõnu. Selleks kirjutan allpool antud sõnade ette sobivaid sõnu. Antud sõnad on põhisõnad, juurdekirjutatud sõnad on täiend sõnad. Põhisõnale tõmban joone alla.

Põhisõnad: töö, hommik, puu, poiss, supp, sepp, kool, kott, rätt.

Näidis:

Liitsõnu.

1. Klassitöö, põllutöö, aiatöö, ...
2. Suvehommik, keskhommik, ...
3. Kuusepuu, ...

Harjutus 96. Moodustan liitsõnu. Antud täiend sõnadele lisan põhisõna. Täiend sõnale tõmban joone alla.

Täiend sõnad: heina- . . . . ., õppe- . . . . ., lille- . . . . ., linnu- . . . . .

Näidis:

Liitsõnu.

1. Heinamaa, ...
2. Õppetöö, õppekava, ...

Harjutus 97. Koostan liitsõnadest antud eeskujul tabeli. Sõnad kirjutan peast või leian lugemikust.

Veel liitsõnu.

k	p	t
koolikott teekann	sulepea koolipoiss	tikutoos kohvitass

Harjutus 98. Kirjutan järgnevast palast kõik liitsõnad.

Õo kaugel põhjas.

Jooksnud kakskümmend kilomeetrit ebatasast maad, väsisid meie veokoerad. Tuli valmistuda ööbimiseks lageda taeva all, kolmekümnekraadilise pakase käes.

Rookisime lume nelja ruutmeetri suuruselt platsilt. Tegime lumest kõrge valli. Augu põhja katsime karusnahkadega, maha aetasime magamiskotid. Öhtueineks sõime konserve ja viskasime igale koerale kuivatatud kala. Ronisime kottidesse ja uinusime.

Mõne aja pärast ärkasin ma, kuna mu jalad olid hakanud külmetama.

Tahtsin tähtede järgi aega kindlaks teha. Taevaküünalde säral eraldasid vaevalt meie kelkude piirjooni ja härmatisest valgeid koeri, kes olid pöördunud rõngassaia taoliselt üksteise külje vastu.

Nägin taevas virmalisi. Ma äratasin seltsimehed, et nemadki saaksid nautida ülikaunist vaatepilti.

Näidis:

Liitsõnu.

Kakskümmend, ...

Harjutus 99. Moodustan antud liitsõnadest liitsõnu.

Liitsõnu.

King + sepp = kingsepp

alg + kool =

plekk + kast =

viis + sada =

puu + sepp =

papp + kast =

nahk + kott =

kesk + kool =

Vask + katel =

raud + tee =

all + kiri =

laud + sein =

palk + sein =

paber + raha =

kesk + hommik =

EXDIBL. U

Harjutus 100. Kirjutan järgneva pala ja kriipsutan alla liitsõnad. Liitsõna osad lahutan püstkriipsuga.

S e p a p a j a s.

(Liitsõnu.)

Sepapada asus nõestunud kivimajakeses. Korstnast tõusis paksu kivisöesuitsu. Sepp oli tugev mees nagu tammetüvi. Tal olid varrukad üles kääritud ja tahmahelbed habemes. Kaks sepaselli astus sepapaja uksest sisse. Uks nendest tõi tööriistadekasti, milles oli kabjalõikamisraud, palju naelu ja mitu kabjarauda.

Harjutus 101. Kirjutan järgnevad laused ja kriipsutan alla liitsõnades põhisõna (s. o. teise sõnaosa).

L i i t s õ n u.

Koolipoisid loopisid lumepallidega.

Minu väike vend mängis koolipoistega.

Koolipoisil kukkus nuga lumehange.

Meie klassi pioneerid kaunistasid klassiruumi.

Poiss, pane raamatud koolikotti!

Sulepeaga ei mängita!

Harjutus 102. Igas reas on üks liitsõna. Leian selle sõna ja kirjutan õigesti.

1. suur kell	/	käe kell	/	kallis kell
2. valge rätt	/	uus rätt	/	kaela rätt
3. müür sepp	/	osav sepp	/	tugev sepp
4. raske töö	/	klassi töö	/	puhas töö
5. väike laps	/	hoolas laps	/	tütar laps
6. jahu kott	/	tühi kott	/	vana kott
7. valge maja	/	kooli maja	/	kõrge maja

8. jalg pall	/	punane pall	/	katkine pall
9. ilus lind	/	laulu lind	/	väike lind
10. talve öö	/	vaikne öö	/	külm öö

Harjutus 103. Koostan lauseid, milledes esineb järgnevaid liitsõnu. Need sõnad kriipsutan alla.

L i i t s õ n a d.

Lumimemm, kelgusõit, koolimaja, tindipott, sullepea, taskunuga, arvelaud, lauapaber.

Näide: Tore lumimemm seisab õues.

Harjutus 104. Kirjutan kakskümmend kuni kolmkümmend liitsõna.

Näidis:

L i i t s õ n u.

Salgajuht, pioneerilaager, ...

Harjutus 105. Kirjutan luuletuse peast salmide kaupa ja liitsõnad kriipsutan alla.

N ä ä r i l a u l.

(„Pioneerist“.)

Kiirgavad tuhanded päikesed —
küünalde lõõm.

Nääripuu alla meil väikestel
istuda rõõm.

Kuidas meil silmad säravad,
südameis tuksed!
Noortele valla kõik väravad,
koolide uksed.

Kodumaa kõikides paikades
laulu ja juttu.
Kullane vili nüüd aitades,
tehaseis ruttu.

Palju veel teha suudame,
iial ei väsi!
Kaunimaks elu muudame,
selleks mu käsi!

Hüplevad heledas valguses
küünalde tuled.
Nääriöö talvises karguses
uus aasta tuleb.

Plahvatab põlema talveöös
võimas saluut.
Parimat õnne ja edu töös,
aastat uut!

Mängude ringis väikesed,
laulud suul.
Kuidas küll säravad päikesed
nääripuul!

KÄÄNAMISE ALGEID.

Harjutus 106. Kirjutun järgnevad laused mitmuses. Mitmuse tunnuse **d** kriipsutan alla.

Ainsus ja mitmus.

Ainsus	Mitmus
Poiss suusatab.	Poisid suusatavad.
Õpilane õpib.	.....
Tööline töötab.	.....
Kell heliseb.	.....
Puu kasvab.	.....
Sõdur marsib.	.....
Orav hüppab.	.....
Hobune jookseb.	.....

Harjutus 107. Kirjutan järgnevad sõnad mitmuses.

Ainsus ja mitmus.

Üks asi	Palju asju
Väike kuusk	Väikesed kuused
särav küünal	.....
meeldiv kingitus	.....
uus raamat	.....
pruun king	.....
magus kook	.....
villane rätik	.....
soe kleit	.....

Mitmuse tunnus on **d**.

Harjutus 108. Kirjutan järgneva pala. Mitmuses esinevad sõnad kriipsutan alla.

L u m e s õ d a .

(Mitmus.)

Lahing algas. Esimesed lumepallid lendasid vihisesed edasi-tagasi. Veel olid vaenlased üksteisest kaugel, nii et kuulid ei tabanud. Mida lähemale vaenlased tungisid, seda rohkem tabasid lumepallid märki. Kui pealetungijad määrrinnakule jõudsid, võttis neid vastu tugev kuulirahe.

Harjutus 109. Kirjutan järgneva pala mitmuses. Muudetud sõnad kriipsutan alla.

R e b a s e d .

Puu seisis vaikselt. Rebane kõndis metsas. Jaaniuss näitas teed. Rebane aga kompis aeglaselt ja ettevaatlikult. Pime õhtu on kodus igav, kui pole midagi teha. Loom oli näljane ja otsis saaki.

Harjutus 110. Kirjutan tabelis olevad sõnad mitmuses.

M i t m u s .

Ainsus	Mitmus
Kass	Kassid
konn	.....
tall	.....
kell	.....

Ainsus	Mitmus
sepp kukk nukk kott	sepad ....
lind vend sild kild tald muld	linnud ....
sirp tint tark kont	sirbid ....
taat paat laat ruut	taadid ....
ketas ratas mätas	kettad ....
koobas saabas	koopad .....

Harjutus 111. Kirjutan järgneva pala, jämedama kirjaga trükitud sõnaosad kriipsutan alla.

Sõna tüvi ja lõpp.

Reinu **isa** on insener. **Isal** on palju raamatuid. Reingi sai **isalt** huvitava raamatu. Ta luges raamatu läbi ja jutustas **isale** selle sisu. Puhkepäeval käis Rein **isaga** kinos.

Seda sõna osa, mis liitub sõnaga sõna muutumisel, nimetatakse sõna **lõpuks**.

Seda sõna osa, millega liitub sõna lõpp ja mis ei muutu, nimetatakse sõna **tüveks**.

Harjutus 112. Eraldan sõna lõpud tüvest püstkriipsuga.

Sõna tüvi ja lõpud.

Isa, isa l, isasse, isas, isast, isalt, isaga, isata;
tädi, tädile, tädil, tädilt, tädiga, tädita.

Harjutus 113. Eraldan järgnevais lauseis jämedama kirjaga trükitud sõnades tüvest sõna lõpu püstkriipsuga ja sõna lõpud kriipsutan alla.

Sõna lõpud.

1. Minu onu **majani** on palju **maad**.
2. **Talusse** tulid öömajalised.
3. Poiss istus **kivile**.
4. Selles **pesas** on väikesed linnupojad.
5. Ma sain **emalt** tõrelda.
6. Laps magas **linata**.

NIMISÕNA KÄÄNAMINE.

Harjutus 114. Kirjutan järgmised laused ja tõmban sõnadele, mis vastavad küsimusele kes? mis?, joone alla. Need sõnad on **nimetavas käändes**,

N i m e t a v k ä ä n e .

Tööline (kes?) läks suurele väljakule.
Töölised (kes?) läksid suurele väljakule.
Lipp (mis?) lehvis rõõmsasti tuules.
Lipud (mis?) lehvisid rõõmsasti tuules.
Kotkas (kes?) lendas kõrgel õhus.
Kotkad (kes?) lendasid kõrgel õhus.
Auto (mis?) sõitis suure mürinaga.
Autod (mis?) sõitsid suure mürinaga.

Harjutus 115. Kirjutan laused. Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmban joone alla.

S õ n a k ä ä n a m i n e .

Meie külasse ehitati uus **koolimaja**. Lapsed tulid **koolimajasse**. **Koolimajas** on ilusad puhtad ja soojad klassid. **Koolimajaga** on kõik rahul.

Nimisõnade lõpu muutmist nimetatakse **käänami-seks**. Kui nimisõna vastab küsimusele **kes? mis?**, siis on ta **nimetavas käändes**.

Harutus 116. Koostan lauseid, kus nimisõna on nimetavas käändes. Nimetavale käändele tõmban joone alla.

N i m e t a v k ä ä n e .

Pioneer (kes?) õpib hästi.
Pioneerid (kes?) . . . . .
Õpetaja (kes?) . . . . .
Õpetajad (kes?) . . . . .
Raamat (mis?) . . . . .
Raamatud (mis?) . . . . .
Lind (kes?) . . . . .
Linnud (kes?) . . . . .
Kuusk (mis?) . . . . .
Kuused (mis?) . . . . .
Kingsepp (kes?) . . . . .
Kingsepad (kes?) . . . . .
Rätsep (kes?) . . . . .
Rätsepad (kes?) . . . . .

Harjutus 117. Kirjutan rahvalaulu. Küsimused kes? ja mis? ja nimisõnad, mis vastavad neile küsimustele, kriipsutan alla.

K e s j a m i s ?

I.

Mis on keskel kuusemetsa?

Kuusk on keskel kuusemetsa.

Mis on kuuse keske'ella?

Oks on kuuse keske'ella.

Mis on oksa keske'ella?
Okas on oksa keske'ella.

II.

Kes on kirju trükkimata?
Harakas kirju trükkimata.

Kes on turtsuja tubane?
Kass on turtsuja tubane.

Kes on valvas linnuke?
Kukk on valvas linnuke.

Harjutus 118. Kirjutan järgneva pala. Sõnadele, mis on nimetavas käändes, tõmban joone alla ja sõna järele kirjutan õige küsimuse kes? või mis?.

Kes? või mis?

Rahvahulk koguneb jaamaesisele väljakule. Lipud lehivad rõõmsasti. Jaamahoone on kaunistatud. Naised on majade akendel ja rõdudel. Vedur vilistab jaama ette sõites. Muusikandid võtavad pasunad. Lapsed saavad. Mudilased tulevad rongkäigus üksteise käest kinni hoides viiekaupa reas. Rahvas tervitab rõõmsalt lapsi. Töölised saatsid oma lapsed pioneerilaagrisse.

Harjutus 119. Kirjutan sõrendatult trükitud sõnad lauses mitmusse.

1. Mänd kasvab metsa ääres.
2. Lind laulab oksal.

3. Orav hüppab männi okstel.
4. Kurekell õitseb heinamaal.
5. Kassikäpp õitseb nõmmel.
6. Liblikas lendleb õhus.
7. Konn krooksub lombis.
8. Kägu kukub kuuse otsas.
9. Ilm on kevadine.

Omastav kääne.

Harjutus 120. Kirjutan laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmban joone alla.

Omastav kääne.

I.

Aasal õitses lill. Aino murdis **lille** (mille?). **Lille** (mille?) õis oli sinine. Aino viis selle **lille** (mille?) emale.

II.

Meil on tubli koer. **Koera** (kelle?) tööks on maja valvamine. Meie **koera** (kelle?) käpad on valged, aga **koera** (kelle?) silmad on pruunid. Me hoolitseme oma **koera** (kelle?) eest hästi.

Kui sõna vastab küsimusele **kelle?** või **mille?**, siis on ta **omastavas käändes**.

Harjutus 121. Koostan lauseid, milledes esineb järgmisi sõnu omastavas käändes. Sulgudesse kirjutatan õige küsimuse **kelle?** või **mille?**

O m a s t a v k ä ä n e.

I.

Pioneeri (kelle?)
traktoristi (. . . .)
sepa (. . . .)
õpetaja (. . . .)
rätsepa (. . . .)
autojuhi (. . . .)
korrapidaja (. . . .)

II.

Raamatu (mille?)
vabriku (. . . .)
aia (. . . .)
koolimaja (. . . .)
lumelabida (. . . .)
õmblusmasina (. . . .)
trammi (. . . .)

Näidis: Pioneeri (kelle?) kaelarätt on punane.

Harjutus 122. Kirjutatan küsimuse eel oleva jämedama kirjaga trükitud sõna omastavasse käändesse.

O m a s t a v k ä ä n e.

(**Põld**) (mille?) ääres on lai kraav. (**Kraav**) (mille?) kaldal kasvab palju kullerkuppe. (**Kullerkupp**) (mille?) õis on kollane. Maret nopib (**kullerkupp**) (mille?). Ta imetleb (**lill**)

(mille?) ilusat õit ja nopib neid terve (**kimp**) (mille?). Maret viib (**lillekimp**) (mille?) emale. Ema naeratab ja silitab (**Maret**) (kelle?) pead.

Harjutus 123. Kirjutan jämedama kirjaga trükitud sõna järele sobiva küsimuse **kelle?** või **mille?**

O m a s t a v k ä ä n e.

Esikus.

Antsu palitu ripub esikus varnas. Riidevarnas ripuvad veel **isa**, **ema** ja **õe** palitud. **Varna** all on kalossid. **Isa** suurte **kalosside** sisse on pandud **õe** väikesed kalossid. **Antsu** ja **ema** kalossid seisavad kõrvuti. **Peegli** all on väike laud. **Laua** kõrval seisavad **ema** ja **õe** vihmavarjud. Isa kaotas oma **vihmavarju**, aga Antsul polegi seda. **Poiste** jaoks on vihmamantlid.

Harjutus 124. Sõnadele omastavas käändes tõmban joone alla ja sõna järele sulgudesse kirjutan küsimuse.

O m a s t a v k ä ä n e.

1. Õpetaja kirjutas tahvlile huvitava (ülesanne).
2. Olev tõi klassi ilusa siniste õitega (lill).
3. Koolide (jalgpallivõistlus) võitis meie kool.
4. Pioneerid kaunistasid (klassiruum) piltide ja loosungiga.
5. (Sepp) töö on raske.
6. Poiss ronis (lepp) otsa ja lõi sealt haralise (oks).

Harjutus 125. Tabelis on sõnad ainsuse nimetavas. Kirjutatan need sõnad ainsuse omastavas ja mitmuse nimetavas käändes.

Ainsus		Mitmus	
Nimetav kes? mis?	Omastav kelle? mille?		
		Nimetav kes? mis?	
kepp	mille?	kepi	kepid
kett	mille?	.....	.....
hunt	kelle?	.....	.....
leht	mille?	.....	.....
sukk	mille?	.....	.....
võlg	mille?	.....	.....
pärg	mille?	.....	.....
lammas	kelle?	.....	.....
okas	mille?	.....	.....
ketas	mille?	.....	.....

Harjutus 126. Kirjutatan järgneva pala ja panèn sulgudes oleva sõna omastavasse käändesse; sulgudesse kirjutatan õige küsimuse.

Õues.

On ilus talvine ilm. Lapsed mängivad õues. Eemal seisab roheline kuusk. (Kuusk) okstel hüpleb väike orav. (Orav) silmad säravad rõõmsalt. Akki haarab ta (käbi) ja viskab alla lastele. Lapsed ehmuvad. Aga juba nad näevad oravat. Väike Ando võtab (lumepall) ja viskab. (Poiss) käsi on osav. Ta tabab puud, aga oravat mitte.

Peedu, kes on pioneer, ütleb: „Ära loobi oravat, me oleme ju loomade ja lindude sõbrad!“

Harjutus 127. Koostan lauseid, milles esineb järgmisi sõnu o m a s t a v a s käändes. Neile sõnadele tõmban joone alla ja sulgudesse kirjutun küsimuse.

I.	II.
Kangelase (kelle?)	Lugemiku (mille?)
tanki (mille?)	pildi ( )
lahingu ( )	tahvli ( )
luuraja ( )	õpilase ( )
sõduri ( )	juhi ( )
püssi ( )	joonistuse ( )
inimese ( )	arvelaua ( )
täagi ( )	kaardi ( )
granaadi ( )	kriidi ( )
kahuri ( )	direktori ( )

Näidis: Kangelase (kelle?) rinda ehib aumärk.

Osastav kääne.

Harjutus 128. Kirjutun järgnevad laused. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsutan alla.

O s a s t a v k ä ä n e.

Puuraiuja raius **puud** (mida?).
 Sõdur tulistas **vaenlast** (keda?).
 Me austame **kangelast** (keda?).
 Sadas laia **lund** (mida?).
 Vanaisa ei leidnud oma **keppi** (mida?).
 Töölised ehtasid **purret** (mida?).

Kui sõna vastab lauses küsimusele **keda?** või **mida?**,
 siis on ta **osastavas** käändes.

Harjutus 129. Kirjutan laused vihikusse. Sõnale osastavas käändes tõmban joone alla.

O s a s t a v k ä ä n e.

Mul ei ole lille (mida?). Ma nägin täna oravat (keda?). Õel on mitu õuna (mida?).

Palun leiba (mida?)! Vanaemal on kaks kukke (keda?). Ära lõhu raamatut (mida?)! Miks sinu kleidil pole kraed (mida?)? Kas sa oled näinud merd (mida?)? Ärge oodake nii vara veel kevadet (mida?)! Minu vennal pole õhtuti und (mida?).

Harjutus 130. Osastava käände järele kirjutan õige küsimuse.

O s a s t a v k ä ä n e.

1. Täna hommikul kooli tulles nägin suurt traktorit.
2. Minu vanaisal on mitu keppi.
3. Evi ei leidnud oma eesti keele vihikut.
4. Ene tõi poest $1/2$ kg suhkrut.
5. Kas sa tunnud Eesti NSV haridusministrit?
6. Vanaema andis Liisile sinist lõnga kinnaste kudumiseks.
7. Järvel pole veel jääd.

Harjutus 131. Kirjutan osastava käände lõppu puuduva tähe.

t o s a s t a v a k ä ä n d e l õ p p u s.

1. Meie majas elab mitu väikest tüdruku—.
2. Õpetaja andis mulle viis valge— vihiku—.
3. Kultuurihommikul kuulsime pioneeridelt huvitava— ettekanne—.
4. Vanaema kodus emale valge— rätiku—.
5. Harja oma uu— palitu—!

6. Sille ostis endale kaks punas— pliiatsi—.
7. Mu väike õde nägi täna õues varblas— ja haraka—.
8. Ants lahendas kiiresti mitu raske— ülesanne—.

Osastava käände lõpud.

Harjutus 132. Kirjutan laused vihikusse. Sõnadele osastavas käändes (keda? mida?) tõmban joone alla ja lõpp-tähe kirjutan värviliselt.

t osastava käände lõpus.

Kas sa nägid poisi hüpet (mida?)? Isa parandas äket (mida?). Mul ei ole raamatut (mida?). Tütarlapse silmis ei olnud enam ühtegi pisarat (mida?). Ma nägin suurt lennukit (mida?). Kass püüdis hiirt (keda?).

Harjutus 133.

t osastava käände lõpus.

Nimi- ja omadussõna	
Nimetav kääne kes? mis? missugune?	Osastav kääne keda? mida? missugust?
tubli sõdur	tublit sõdurit
hoolas õmbleja	hoolast õmblejat
uus tahvel	uut tahvlit
osav lendur	.....
hoolas korrapidaja	.....
väike ratas	.....
huvitav näide	.....
suur lõke	.....

Osastava käände lõpus ainsuses esineb väga tihti **t**.

Harjutus 134. Kirjutan lünka puuduva tähe.

Osastava käände lõpus on t.

Julge— lenduri— autasustati ordeniga. Ka meie nägime kuulsa— kindrali—. Ema ostis poest peenikes— suhkru—. Reet ostis endale kaks huvitava— raamatu— ja kolm vihiku—. Ma koorisin suur— kartuli— ja närisin ise magusa— porgandi—. Õde ostis kaks jämeda— küünal—, sest meil pole veel elektri—. Kas te olete näinud minu uu— ratas—? Suvel ei tohi metsa teha suur— lõke—.

Pea n meeles ja tarvitan ainult õigeid sõnavorme:

Mida?

Kartulit	korstnat
suhkrut	numbrit
keldrit	meetrit
vankrit	liitrit

Harjutus 135. Koostan ülaltoodud sõnadele lauseid.

Mida?

Näidis: Väike Illi sõi kolm kartulit.

Pea n meeles ja tarvitan ainult õigeid sõnavorme:

Mida? Missugust?

Akent	kaunist
peenart	katelt
küünalt	kukalt
hoolast	kannelt

Harjutus 136. Koostan eeltoodud sõnadele lauseid.

Mida?

Näidis: Mai peseb akent.

Harjutus 137. Kirjutan laused vihikusse. Sõnadele osastavas käändes tõmban joone alla.

Täishäälik osastava käände lõpus.

Kas sa tunnend minu tarka venda (keda?)?

Ma sõin sooja suppi (mida?).

Tiiuke kartis konna (keda?).

Ära joo külma piima (mida?)!

Mul ei ole musta tinti (mida?).

Harjutus 138. Kirjutan sõna lõppu puuduva tähe ja sõna järele õige küsimuse.

Täishäälik osastava käände lõpus.

1. Pioneeridel on kaks punast lipp— (mida?).
2. Tädi kudus Enele sukk— ( ).
3. Kingsepp parandas Uno king— ( ).
4. Meie klassis on mitu eeskujulikk— pioneer— ( ).
5. Kas sa oled näinud must— lind— ( ).
6. Isa külastas naabruses elutsevat sepp— ( ).

Harjutus 139.

Täishäälik osastava käände lõpus.

kes? mis? missugune?	keda? mida? missugust?
Lind	lindu
kell	kella
kass	.....
maja	.....
lill	.....
tark koer	.....
soe toit	.....

Paljudes sõnades on osastava käände lõpus täishäälik.

Harjutus 140. Kirjutan vastused järgmistele küsimustele. Sulgudes oleva sõna panen vastuses osastavasse käändesse ja kriipsutan alla.

O s a s t a v k ä ä n e.

1. Keda Ilmar ootab? (vend)
2. Mida loeb isa? (ajaleht)
3. Mida te näete? (tank)
4. Mida sa ostad poest? (leib ja sool)
5. Mida ehitavad töölised? (uus elamu)
6. Keda armastavad nõukogude lapsed? (seltsimees Stalin)

Näidis: Ilmar ootab venda.

Harjutus 141. Kirjutan laused vihikusse. Sõnadele osastavas käändes tõmban joone alla.

d osastava käände lõpus.

Õde õppis kuduma vööd (mida?).
Sammusin piki maanteed (mida?).
Meie aias oli mitu levkoid (mida?).
Lilli ostis poest kakaod (mida?).

Näidis: Ma joon meeeldi head teed.

Harjutus 142. Kirjutan sõnad vihikus tabelisse. Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsutan alla.

d osastava käände lõpus.

Nimetav kes? mis?	Osastav keda? mida?
maa, töö, suu, soo, koi, krae, kantselei, mai, või, partei	maad, tööd, suud, sood, koid, kraed, kantseleid, maid, võid, parteid

Kui sõna lõpeb ainsuse nimetavas käändes pika täishäälikuga (maa, suu) või kaksiktäishäälikuga (koi, või), siis on ainsuse osastava käände lõpus **d**.

Harjutus 143. Kirjutan kriipsu asemele õige tähe.

Me kaitseme oma kodumaa—. Ilm oli pilves, taevas ei olnud kuu—. Sõideti mööda maantee—. Järvel ei ole veel

jää—. Meie koolimajas on kaks kantselei—. Tee töö— töö-
ajal, aja juttu jutu ajal! Mina ei ole näinud koi—. Looma-
aias on mitu papagoi—.

d osastava käände lõpus.

Järgmistes sõnades: „lumi“, „meri“, „mõni“, „tuli“,
„uni“, „veri“ on ainsuse osastava lõpp **d**.

Harutus 144. Kirjutan need sõnad osastavas käändes.

O s a s t a v k ä ä n e.

Lumi — lund (mida?)	tuli —
meri —	uni —
mõni —	veri —

Harjutus 145. Koostan lauseid sõnadest: „lund“, „merd“,
„mõnd“, „tuld“, „und“ ja „verd“. Igale sõnale kaks lauset.
Osastava käände lõpu **d** kriipsutan alla.

Näidis:

d osastava käände lõpus.

Küll sadas eile palju lund!

Harjutus 146. Kirjutan kriipsu asemele **d** või **t**, nagu
on nõutav.

K a s d v õ i t ?

1. Meie aias kasvab mitu kõrge— puu— (mida?).
2. Metsatöölised tegid metsas tul— (mida?).
3. Kas sa tunned seda uu— lenduri— (keda?)?
4. Minu õele kingiti kaks ilusa— raamatu— (mida?).
5. Meie lähedal on mitu suur— soo—, aga sel sügisel ei
leidnud ma sealt ühtegi jõhvika— (mida?).

6. Sepikule pandi värsk— või— (mida?).
7. Poisi käsi jooksis ver— (mida?).
8. Õpetaja tõi Avole viis valge— vihiku— (mida?).

Harjutus 147. Kirjutan lünka õige sõna ja sõna järele õige küsimuse. Sõnad valin alt sulgudest.

M i k s T a l l i n n v a l m i s e i s a a ?

Vanasti, kui . . . . . (mida?) ehitati, läks linna . . . . . (kes?) kord Ulemiste . . . . . (mille?) kaldale. Seal kohtas ta oma . . . . . Väravavaht ütles . . . . . : „Tallinnast tuleb võitmatu linn!“ Korraga kuulsid mehed järvest . . . . . : „Küll saame näha!“

Ühel pimedal sügiseööl istus vaht . . . . . kõrval ja kuulis korraga . . . . . Tema ette ilmus hall . . . . . ja küsis: „Kas Tallinn valmis?“ — „Ei ole,“ vastas väravavaht. „Kahju! Tahtsin proovida . . . . . müüride tugevust. Tulen siis uuesti, kui . . . . . valmis on.“

(väravavaht / Tallinna / järve / sõbrale / sõpra / häält / linna / linn / värava / samme / vanake)

Harjutus 148. Kirjutan joone asemele kas t või d ja sõna järele õige küsimuse.

K a s d v õ i t ?

Sõbrad imetlesid valge— öö—.
 Igatsesin näha ääretu— mer—.
 Kapten oli näinud mõn— ilusa— sadama—.
 Partisanid tegid metsas tul—.
 Kolhoosnik kündis niiske— maa—.
 Ema vaatas lapsukese haige— suu—.
 Koolis oodatakse igatsusega 1. mai—.
 Ma ei leidnud oma valge— krae—.

Harjutus 149. Kirjutan tabeli vihikusse. Jämedama kirjaga tähed kriipsutan alla.

d j a t.

Nimetav (kes? mis?) Mitmus	Osastav (keda? mida?) Ainsus
Kõik vihikud (mis?) mitmed lendurid (kes?) need raamatud (mis?) need lennukid (mis?)	neli vihikut (mida?) mitu lendurit (keda?) paar raamatut (mida?) kümme lennukit (mida?)

Neis nimisõnades on mitmuse nimetava (kes? mis?) lõpus **d**, aga ainsuse osastava (keda? mida?) lõpus on **t**.

Harjutus 150. Kirjutan kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on nõutav.

K a s d v õ i t?

1. Hoolsa— õpilase— (kes?) lugesid raamatu— (mida?).
2. Lennuki— (mis?) tiirlesid õhus.
3. Meie majas elab mitu lenduri— (keda?).
4. Mul ei ole enam puhast paberi— (mida?).
5. Raamatu— (mis?) lebasid laual.
6. Viis lennuki— (mida?) tõusis õhku.
7. Meie kooli lõpetaja— (kes?) korraldasid ekskursiooni Viljandisse.
8. Mitu meie kooli lõpetaja— (keda?) astus õpetajate seminari.

Harjutus 151.

Kas d v õ i t?

1. Õpilase— (kes?) kohtasid oma endis— õpetaja— (keda?).
2. Tööka— noore— (kes?) taastasid linna.
3. Kas sa tunnend seda tubli— töötaja— (keda?)?
4. Ilusa— auto— (mis?) sõitsid linnast välja.
5. Meie vabrikul on neli uu— auto— (mida?).
6. Minu vend teeb raske— töö— (mida?).
7. Virga— tüdruku— (kes?) kaevasid maa— (mida?).
8. Osava— kangru— (kes?) kudusid riie— (mida?).
9. Kas te kuulsite tütarlapse heleda— hääl— (mida?)?
10. Tugeva— kahuri— (mis?) sundisid vaenlase taga-
nema.

Harjutus 152. Harvendatult trükitud sõnade järele kirjutatan õige küsimuse.

Vaene mees.

Korra elasid rikas mees ja vaene mees. Rikkal olid suured põllud ja laiad väljad, vaesel aga väike põllulapike. Sügisel tuli külm ja võttis vaesel viimase kuirukitera ära. Hädaga läks mees viimaks külma taga otsima. Rändas põhja poole, kuni nägi eemal üksikut peret. Vana-külma polnud kodus, oli vaid naine. Ta käskis meest õhtuni oodata.

Õhtul tuli külm poistega koju. Mees kurtis talle oma häda. Vana-külm kuulas mehe juttu pealt. Pojad tulid ka külameest vaatama. Kõigil oli kahju vaesest mehest. Vana-külm andis mehele musta kotikese ja ütles: „Kui sul rooga vaja on, siis ava kott ja kohe saad kõik, mida tahad!”

Mees tänas ja läks oma teed.

Sisseütlev kääne.

Harjutus 153. Kirjutan järgmised laused. Harvendatult trükitud sõnad kriipsutan alla ja jämedama kirjaga trükitud lõpu kirjutan värviliselt.

Sisseütlev kääne.

Töölised ruttasid vabrikusse (kuhu?).
Ema sõnad mõjusid väga lapsesse (kellesse?).
Poiss lõi kirve pousse (kuhu? millesse?).
Lapsed istusid autosse (kuhu? millesse?).
Õpetaja tuli klassi (kuhu?).
Isa sõitis linna (kuhu?).

Kui sõna vastab küsimusele **kellesse? kuhu? millesse?**, siis on ta **sisseütlevas** käändes. Sisseütleva käände lõpp on harilikult **-sse**.

Harjutus 154. Kirjutan sulgudes olevad sõnad sisseütlevas käändes.

Sisseütlev kääne.

1. Pioneerid läksid (männik) suusatama.
2. Õpilane kirjutas (kaustik) luuletuse.
3. Pidupäeval kogunes (koolimaja) palju inimesi.
4. Reisijad astusid (lennuk).
5. (Käitis) vajati masinakirjutajat.
6. (Taevas) ilmusid tumedad pilved.
7. Varblane lendas (pesa).
8. (Kivi) puuriti auk.
9. Haavatud viidi (haigla).
10. Kõik ma panin (paber), raiusin kõik (raamat).
11. Pall läks (aken).
12. Kalevipoeg laulis lehed (lepik), kukulinnud (kuusik).

Harjutus 155. Koostan lauseid. Antud sõnad asetan sisseütlevasse käändesse. Sõnale sisseütlevas käändes tõmban joone alla.

S i s s e ü t l e v k ä ä n e.

(kellesse? millesse? kuhu?)

Pudel, aken, paber, müts, kell, peegel, kahur, kapp, toop.

Näidis: Ema kallas piima pudelis.

Harjutus 156. Kirjutan sulgudes olevad sõnad sisseütlevas käändes.

K u h u ?

1. Lapsed läksid (mets) marjule.
2. Marjad pandi (korv).
3. Õpilased lähevad (klass).
4. Vahetunnil läheme (koridor).
5. Panin uue kuue (kapp).
6. Valasin piima (kauss).
7. Ema, luba mind (õu) mängima!
8. Kas ma pean juba tulema (tuba)?
9. Panin kindad (tasku) ja salli (koolikott).
10. Vares tegi pesa (kaselatv).

Harjutus 157. Kirjutan sulgudes olevad sõnad sisseütlevas käändes.

K e l l e s s e ? M i l l e s s e ? K u h u ?

K o o n d u s.

Meie (salk) võeti vastu uusi pioneere. Kogunesime kommunistlike noorte (tuba). (See ruum) oli tulnud palju noori.

Kõneleja astus (kõnetool). Kuulajad suhtusid (kõne) tähelepanelikult. (Pioneerid) jättis koosolek üleva mulje. Ka meie (vanemad) jättis rühmakoondus hea mulje.

Seesütlev kääne.

Harjutus 158. Kirjutan laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõna kriipsutan alla ja sõna lõpu kriipsutan alla.

Seesütlev kääne.

Maja s (kus? milles?) lõpetati remont.

Metsa s (kus? milles?) saeti puid.

Õuna s (milles? kus?) on seemned juba valminud.

Selles **õpilase s** (kelles?) on palju elurõõmu ja püsivust.

Minu **sõbra s** (kelles?) leegitseb suur isamaa-armastus.

Kui sõna vastab küsimusele **kelles? milles? kus?**, siis on ta **seesütlevas** käändes.

Harjutus 159. Kirjutan sulgudes olevad sõnad seesütlevas käändes. Sõna järele kirjutan küsimuse.

Seesütlev kääne.

1. Sportlased suusatasid (mets).
2. (Õis) oli mesilane.
3. (Raamat) oli huvitavaid pilte.
4. (Lepik) on kevadel palju lilli.
5. Minu (king) on auk.

Näidis: Sportlased suusatasid metsas (kus?).

Harjutus 160. Kirjutan sulgudes olevad sõnad seesütlevas käändes.

Seesütlev kääne.

Kelles? Milles? Kus?

Nõukogude (Liit) hoolitsetakse noorte eest väga. Meie pioneerirühm viibis (laager) kolm nädalat. Elasime (kaunis puhkekodu). Iga päev suplesime (meri) ja jalutasime (park). Meid toitlustati neli korda (päev). Kella 5 ja 7 vahel viibisime (saal) ja kuulasime raadiot. Käisime ka (raamatukogu) raamatuid laenutamas.

Harjutus 161. Kirjutan järgneva pala. Harvendatult trükitud sõnadele tõmban joone alla ja sõna järele sulgudesse kirjutan küsimuse.

Uksteist päeva taigas.

Kolm Nõukogude Liidu naislendurit lendas Moskvast Kaug-Idasse. Lendurid asusid lennukisse ja sõit algas. Sõideti enam kui 6000 km. Paagis lõppes bensiin. Lennuk pidi maanduma. Uks naislendureist hüppas langevarjuga alla ja maandus suures metsas. Ta oli täiesti üksi. Esimese öö veetis ta taigas. Neljandal päeval nägi ta lennukeid, need lendasid lõunasse. Naislendur läks samas suunas. Mõne päeva pärast kohtaski ta lennukit ja lendureid. Suure rõõmuga asuti lennukisse ja sõit algas Moskvasse.

Alaltütlev kääne.

Harjutus 162. Kirjutan laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsutan alla.

Alaltütlev kääne.

Ma sain **isa lt** (kellelt?) uued suusad.
Meie salk sai **pioneerijuhil** (kellelt?) kiita.
Poiss kukkus **toolil** (millelt?) maha.
Raamatu lt (millelt?) võeti mäardunud paber.

Kui sõna vastab küsimusele **kellelt?** või **millelt?**, siis on ta **alaltütlevas** käändes.

Harjutus 163. Kirjutan sulgudes olevad sõnad **alaltütlevas** käändes.

Alaltütlev kääne.

(kellelt? millelt?)

1. (Sõdur) oodati kangelastegu.
2. (Lennuk) visati pomme vaenlase kindlustustele.
3. Mu onu pääses hukkuvalt (laev).
4. Lapsed said (ema) maiustusi.
5. Kinnominekuks paluti (direktor) luba.
6. Sain oma (sõber) raamatu.

Harjutus 164. Koostan lauseid järgmistest **alaltütlevas** käändes olevatest sõnadest. Sõna järele kirjutan küsimuse.

Alaltütlev kääne.

Katuselt, õpetajalt, sõbralt, laevalt, linnult, tööliselt, palitult, sepalt, korrapidajalt.

Kaasaütlev kääne.

Harjutus 165. Kirjutan laused vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmban joone alla.

Kaasaütlev kääne.

1. Kalurid sõitsid **paadi ga** (mille ga?) merele.
2. Ma õppisin koos **sõbra ga** (kelle ga?).
3. Käisin **Muri ga** (kelle ga?) karjas.
4. Laine juuksed on seotud punase **paela ga** (mille ga?).
5. Antsu õde mängib **nuku ga** (mille ga?).
6. Õpetaja kirjutas tahvlile **kriidi ga** (mille ga?).
7. Mis on juhtunud sinu uue **kinga ga** (mille ga?)?

Kui sõna vastab küsimusele **kellega?** või **millega?**, siis on ta **kaasaütlevas** käändes. Kaasaütleva käände lõpp on **-ga**.

Harjutus 166. Kirjutan sulgudes olevad sõnad kaasaütlevas käändes. Sõnale kaasaütlevas käändes tõmban joone alla.

Kaasaütlev kääne.

(kellega? millega?)

1. Käisin (taat) metsast puid vedamas.
2. Haige sõitis (auto) haiglasse.
3. Sinu (vend) on lõbus vestelda.
4. Väike pioneer rõõmustas (laul) oma seltsimehi.
5. Kaunistasime klassi (loosung).
6. Ema tõi piima (kann) lauale.
7. Ullatasin ema kauni (kink).
8. Kas sa saad ka (õppimine) hästi toime?

Harjutus 167. Koostan lauseid. Sõnale kaasaütlevas käändes tõmban joone alla.

Kaasaütlev kääne.

Vennaga, linnuga, raamatuga, leivaga, lumega, päike-sega, aastaga, palliga, masinaga, veduriga, autojuhiga, aja-lehega.

Näidis: Läksin kinno koos vennaga (kellega?).

Ilmaütlev kääne.

Harjutus 168. Kirjutan järgnevad laused. Harvendatult trükitud sõnades kriipsutan alla lõpu **-ta**.

Ilmaütlev kääne.

Poiss läks karja ilma koerata (kelleta?).

Mees jäi ilma hobuseta (kelleta?).

Ma jäin täna ilma piimata (milleta?).

Õpilane ei lähe kooli ilma raamatuta (milleta?).

Keegi ei ela ilma veeta (milleta?).

Mul on kodus igav olla ilma õeta (kelleta?).

Kui sõna vastab küsimusele **kelleta?** või **milleta?**, siis on ta **ilmaütlevas** käändes.

Harjutus 169. Kirjutan sulgudes olevad sõnad ilmaütlevas käändes. Ilmaütleva käände lõpu **-ta** kriipsutan alla.

Ilmaütlev kääne.

(kelleta? milleta?)

Maad ei kaevata (labidas).

Kooli ei minda (pliiats).

Poiss jäi noorelt (isa).
Uus maja on veel (katus).
Kevad ei ole (lill).
Ära mine välja (mantel)!
Taim ei kasva (valgus).
Kas sa käisid (sõber) kinos?
Keegi ei või olla (töö).
Ära jäta kuube (nööp)!

Harjutus 170. Koostan lauseid. Sõnadele ilmaütlevas käändes tõmban joone alla ja sulgudesse kirjutun küsimuse.

Vihmata, kellata, autota, lambata, terviseta, tööta, lumeta, pannita, majata, prillita, püssita.

Näidis:

Ilmaütlev kääne.

Vihmata (milleta?) ei kasva rohi.

Harjutus 171. Kirjutun kriipsu asemele õige lõpu.

K ü n d m a s .

Isa kündis Kõrvi— (kellega?) väljal. Maa— (millesse?) tekkisid sirged vaod. Naabripõllul nägi isa traktori— (mida?) kündmas. Isa peatas hobuse, et kõnelda traktori— juhi— (kellega?). Hobune muutus rahutuks, ta ei tahtnud olla töö— (milleta?). Isa lõpetas künni ja läks hobuse— (kellega?) koju. Hobuse viis ta kopli— (kuhu?).

Pärast õhtusööki heitis isa kohe voodi— (kuhu?).

Harjutus 172. Teen tabeli vihikusse. Jämedama kirjaga trükitud sõnad ja sõnaosad kriipsutan alla.

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käände nimetus	Küsimus	Käänete lõpud
Nimetav	kes?	kalur
Omastav	kelle?	kaluri
Osastav	keda?	kaluri t
Sisseütlev	kelle sse?	kaluri sse
Seesütlev	kelle s?	kaluri s
Alaltütlev	kelle lt?	kaluri lt
Kaasaütlev	kelle ga?	kaluri ga
Ilmaütlev	kelle ta?	kaluri ta

Mitmus.

Käände nimetus	Küsimus	Käänete lõpud
Nimetav	kes?	kalurid
Omastav	kelle?	kalurite
Osastav	keda?	kalureid
Sisseütlev	kelle sse?	kalurite sse
Seesütlev	kelle s?	kalurite s
Alaltütlev	kelle lt?	kalurite lt
Kaasaütlev	kelle ga?	kalurite ga
Ilmaütlev	kelle ta?	kalurite ta

Käänete lõpud **-sse**, **-s**, **-lt**, **-ga**, **-ta** liituvad sõna omastavakäändelise kuju ehk tüve külge.

Harjutus 173. Kirjutan järgneva pala. Jämedama kirjaga trükitud sõna järele kirjutan sulgudesse õige küsimuse.

Meie kiisu.

Meil oli väike **kiisu** ( ). Ta meeldis kõigile. Aga meie Muri ei armastanud **kiisut** ( ). Parema meelega hoidus ta **kiisu** ( ) eest kõrvale. Aga **kiisusse** ( ) ei puutunud need koera vigurid sugugi. Kuid **kiisus** ( ) kasvas siiski aegamööda ebasõbralikkus koera vastu. Kui **kiisult** ( ) küsiti: „Kus koer on?“, siis tõmbas kiisu küüru selga ja muutus vihaseks. Eriti armastas **kiisuga** ( ) mängida väike Ants. Õhtuti oli poisiga kohe raske. Ta ei tahtnud jääda **kiisuta** (-) magama.

Harjutus 174. Teen tabeli vihikusse. Vaatan, milliseid käändeid saab moodustada o m a s t a v a käände järgi.

Käänata: vana tool.

Ainsus.

Käände nimi	Küsimus	Käänete lõpud
Omastav	mille?	vana tooli
Sisseütlev	mille sse?	vana sse tooli sse
Seesütlev	mille s?	vana s tooli s
Alaltütlev	mille lt?	vana lt tooli lt
Kaasaütlev	mille ga?	vana tooli ga
Ilmaütlev	mille ta?	vana tooli ta

Ka mitmuse nimetav (mis?) **vana d tooli d** moodustatakse ainsuse omastava järgi.

Mitmus.

Käände nimi	Küsimus	Käänete lõpud
Omastav	mille?	vanade toolide
Sisseütlev	mille sse?	vanade sse toolide sse
Seesütlev	mille s?	vanade s toolide s
Alaltütlev	mille lt?	vanade lt toolide lt
Kaasaütlev	mille ga?	vanade toolide ga
Ilmaütlev	mille ta?	vanade toolide ta

Harjutus 175. Kirjutan tabelis ainsuse omastavas käändes olevad sõnad ainsuse kaasaütlevasse käändesse.

K a a s a ü t l e v k ä ä n e .

Ainsus.

Omastav kelle? mille?	Kaasaütlev kellega? millega?
Soo	sooga
jää	
kelgu	
muti	
lamba	
sambla	
kepi	
saapa	
kaika	
männi	
pardi	
jutu	
koi	
pildi	
raamatu	

Mitmus.

Omastav kelle? mille?	Kaasaütlev kellega? millega?
Soode jääde kelkude muttide lammaste sammalde keppide saabaste kaigaste mändide partide juttude koide piltide raamatute	soodega

Harjutus 176. Kirjutan tabelis antud sõnad sisseütlevasse käändesse.

Sisseütlev kääne.

Ainsus.

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
Sepa hundi pommi	sepasse

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
lipu kulli püssi tiigi puu sõbra adra vabriku krae lille	

Mitmus.

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
Seppade huntide pommide lippude kullide püsside tiikide puude sõprade atrade vabrikute kraede lillede	seppadesse

Harjutus 177. Kirjutan eelmise tabeli nii, et sõnad omastavas käändes kirjutan algul ainsuse ilmaütlevas ja siis mitmuse ilmaütlevas käändes.

Harjutus 178. Kirjutan järgneva pala. Harvendatult trükitud sõnade järele kirjutan õiged küsimused.

K l u t t k ö r v .

I.

Kluttkõrv ehk Klutt oli ühe noore jänese (kelle?) nimi. Kluttkõrv elas oma emaga ( ) soos ( ). Ema läks toitu otsima, aga Klutt jäi pesasse ( ). Tal hakkas emata ( ) igav. Jänes ( ) hüppas pesast välja. Läheduses kasvavalt puult ( ) tõusis lendu imelik lind. Siis nägi Klutt hiirt ( ), kes millegi pärast oli väga ärevuses.

II.

Jänes ( ) läks kaugemale. Äkki sattus ta kokku suure musta maoga ( ). Jänes kohkus. Klutt tahtis küll proovida oma jalgade ( ) kiirust, aga asjata. Madu haaras jänese ( ) kinni. Kluti hädakisa ( ) kuulis ema. Ema võttis kokku kogu oma jõu ja tahtis poega ( ) päästa. Ema peksis meeleheitlikus vihas käppadega ( ) madu. Madu laskiski jänesepoja ( ) lahti. Klutt ja ema põgenesid kiiresti metsa ( ).

Harjutus 179. Järgnevas palas kirjutan sulgudes olevad sõnad nii, nagu on õige.

Vana hobune.

I.

Sellest on möödunud juba mitu (aasta), kui juhtus järgmine lugu. Me töötasime isaga (aed). Isa kaevas (maa) ja mina rehitsesin (peenar). Minu õde Liina mängis (liiv). Äkki jooksis me juurde vana koer Poiku. Ta võttis (hammas) isa kuuesiilust kinni ja hakkas teda rebima. Isa lõi labida (maa) püsti ja järgnes koerale.

II.

Isa jõudis (koer) maanteele. Seal peksis keegi mees oma vana (hobune). Tee oli põhjatu ja koorem oli vajunud (pori). Hobune ei jaksanud (koorem) sealt välja tõmmata. Koer hakkas (mees) peale haukuma. Mehed aitasid hobusel koorma (pori) välja tõmmata.

Harjutus 180. Täidan lüngad. Sõna järele, mille asetan lünka, kirjutan õige küsimuse.

Tulekahju turbarabas.

Meie küla lähedal oli suur . . . . Sellest rabast korjasid kõik elanikud . . . . seinte toppimiseks. Karja . . . . ei lastud. Ka . . . . kartsid minna rabasse.

Kord oli kuiv suvi. Rohi kõrbes ja rabagi kuivas ära. Inimesed hakkasid . . . . loomi karjatama. Kord tegid poisid karjas . . . . Tulest süttis kogu raba. Külavolinik jooksis majast . . . . ja kutsus . . . . raba kustutama.

Harjutus 181. Kirjutan harjutuses kriipsu asemele õige tähe.

S o o.

Soo— (mida?) ei ole enam tunda. Kollendavad viljavälja— (mis?), haljendavad nurme— (mis?), ilus sindlikatuse— (millega?) maja ühes muude hoonete— (millega?) pakuvad meeldivat pilti. Viljaväljade— (millelt?) kajab laul. Rukkilõikaja— (kes?) liiguvad pikkade ridadena. Endis— läbipääsematu— soo— (mida?) ei ole enam. Soost lookleb nüüd maantee läbi.

Harjutus 182. Lõpetan tabelis sõna „ratas“ käänamise. Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsutan alla.

K ä ä n a m i n e.

Käänded	Küsimused	Ainsus	Mitmus
Nimetav	mis?	ratas	rattad
Omastav	mille?	ratta	rataste
Osastav	mida?	ratast	rattaid
Sisseütlev	millesse?	rattasse	ratastesse
Seesütlev	milles?	.....	.....
Alaltütlev	millelt?	.....	.....
Kaasaütlev	millega?	.....	.....
Ilmaütlev	milleta?	.....	.....

Harjutus 183. Käänan eelmise tabeli eeskujul: „mõte“, „ketas“, „rukis“, „mätas“.

Harjutus 184. Lõpetan tabelis sõna **tark** käänamise.

K ä ä n a m i n e .

Käanded	Küsimused	Ainsus	Mitmus
Nimetav		tark	targad
Omastav		targa	tarkade
Osastav		tarka	tarku
Sisseütlev		targasse	tarkadesse
Seesütlev		.....	.....
Alaltütlev		.....	.....
Kaasaütlev		.....	.....
Ilmaütlev		.....	.....

Harjutus 185. Käänan eelmise tabeli eeskujul: „virk“, „oder“, „sõber“, „ader“.

Harjutus 186. Käänan sõnu **lipp**, **kepp**, **lapp** neljas käändes.

K ä ä n a m i n e .

Ainsus.

Käanded	Sõnad
Nimetav (mis?)	lipp, kepp, lapp
Omastav (mille?)	lipu, ...
Osastav (mida?)	lippu, ...
Sisseütlev (millesse?)	lipusse, ...

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	lipud, kepid, lapid
Omastav (mille?)	lippude, ...
Osastav (mida?)	lippe, ...
Sisseütlev (millesse?)	lippudesse, ...

Harjutus 187. Käanan sõnu **kütt, mutt, vutt** neljas käändes.

K ä ä n a m i n e .

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (kes?)	kütt, mutt, vutt
Omastav (kelle?)	küti, ...
Osastav (keda?)	kütti, ...
Sisseütlev (kellesse?)	kütisse, ...

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (kes?)	kütid, mutid, vutid
Omastav (kelle?)	küttide, ...
Osastav (keda?)	kütte, ...
Sisseütlev (kellesse?)	küttidesse, ...

Harjutus 188. Käänan sõnu: **nukk, tikk, pakk.**

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	nukk, tikk, pakk
Omastav (mille?)	nuku, ... , ...
Osastav (mida?)	nukku, ... , ...
Sisseütlev (millesse?)	nukusse, ... , ...

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	nukud, tikud, pakid
Omastav (mille?)	nukkude, ... , ...
Osastav (mida?)	nukke, ... , ...
Sisseütlev (millesse?)	nukkudesse, ... , ...

Harjutus 189. Kirjutan sulgudes olevad sõnad mitmuses.

M i t m u s .

1. (Pikk latt) on aia ääres.
2. Minu õe leلود on (nukk, kukk ja kepp).
3. (Sukk, sokk ja rätt) on nõöril.
4. Majadel lehvivad (punane lipp).
5. (Kott) olid aidas.

6. (Kokk) panid (pott) pliidile.
7. Meie kassil on valged (käpp).

Harjutus 190. Kirjutun kriipsu asemele **p** või **pp**.

K a s p v õ i p p ?

1. Se—a käed on tugevad.
2. Meie külas on kaks osavat se—a.
3. Majavalitseja ostis uue li—u.
4. Kas teil ei ole li—u?
5. Ma tegin ilusa nu—u.
6. Vanaisa kepil ei ole nu—u.
7. Le—a ladvas oli linnupesa.
8. Maja taga kasvab mitu le—a.
9. Ka—a sees on vesi.
10. Vanaema pesi ka—a.

Harjutus 191. Kirjutun kriipsu asemele **t** või **tt**.

K a s t v õ i t t ?

1. Ko—i sees on nisuterad.
2. Ema nõelus ko—i.
3. Isa ostis uue ke—i.
4. Meil ei ole ke—i.
5. Tädi kinkis mulle ilusa ma—i.
6. Naabritalus on mitu vanaaegset ma—i.
7. Õpetaja jutustas meile ilusa ju—u.
8. Ära aja tühja ju—u!
9. Isa tõi metsast uue la—i.
10. Raadioantenniks vajati pikka la—i.

K a s k v õ i k k ?

1. Ema riputas nõõrile märja su—a.
2. Aili kudus su—a.
3. Ajasin ku—e kuuri.
4. Ära löö ku—e!
5. Tislér võttis la—ipudeli.
6. Tööstusse toodi la—i.
7. Lukksepp tegi uue lu—u.
8. Isa ostis kaks uut lu—u.

Harjutus 193. Koostan lauseid järgmistest sõnadest: lapi — lappi, supi — suppi, tiku — tikku, siku — sikku, püti — pütti, roti — rotti. Need sõnad kriipsutan alla.

Pealkirjaks: L a u s e t e k o o s t a m i n e.

Harjutus 194. Kirjutan järgnevad laused. Sulgudes olevad sõnad kirjutan mitmuses ja kriipsutan alla.

Mitmus.

1. (Kepil) on ilusad nupud.
2. (Kütiga) on lõbus vestelda.
3. Raskete (pakiga) on halb reisida.
4. Vanaisa tõi (kapaga) kalja.
5. Ärge torkige toiduaineid (näpuga)!
6. Kõigil (kapil) on lukud ees.
7. (Potis) keevad kapsad.
8. (Kotis) oli palju ilusat nisu.
9. Ära käi põrandal (sokiga)!

10. Kas andsite (sikule) süüa?

11. (Pütis) hoitakse piima.

Näidis: Keppidel on ilusad nupud.

Harjutus 195. Käänan sõnu: **hüpe, kate, lõke.**

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded ja küsimused	Sõnad
Nimetav (mis?)	hüpe, kate, lõke
Omastav (mille?)	hüppe, ... , ...
Osastav (mida?)	hüpet, ... , ...
Sisseütlev (millesse?)	hüppesse, ... , ...

Mitmus.

Nimetav (mis?)	hüpped, katted, lõkked
Omastav (mille?)	hüpete, ... , ...
Osastav (mida?)	hüppeid, ... , ...
Sisseütlev (millesse?)	hüpetesse, ... , ...

Harjutus 196. Kirjutatan sulgudes olevad sõnad nii, nagu on vajalik.

Kolhoosnik ostis uue (äke). Kellasepp parandas kella (riike). Pioneerid süütasid (lõke). Õpetaja oli poiste ühise (ettevõtte) poolt. Lapsed leidsid ilusa (kepp). Isa ostis raadioantenniks pika (latt). Ma leidsin huvitava (mõte). Vanaema kinkis Ellile sünnipäevaks (nukk). Lambad magasid karjamaal (lepp) all.

POÖRDSÕNA MUUTEID LAUSES.

Harjutus 197. Kirjutan harjutuse. Harvendatult trükitud sõnadele tõmban joone alla.

Veetilga elukäik.

Mere rüpes tantsisid väikesed veetilgad. Uks neist püüdis ikka kõrgemale karata. Ta palus päikest, et see ta üles tõmbaks. Päike saatis oma kiired alla. Nad võtsid veel hulga teisigi tilku kaasa.

Sõnad **tantsisid**, **püüdis**, **palus** jne. näitavad tegevust. Tegevust näitavad sõnad on **pöörd sõnad**.

Harjutus 198. Jämedama kirjaga trükitud sõnaosadele tõmban joone alla.

Pöörd sõna muuted.

Olevik	Minevik
Ma kirjutan	Ma kirjutasin
Sa kirjutad	Sa kirjutasid
Ta kirjutab	Ta . . . . .
Me kirjutame	Me . . . . .
Te kirjutate	Te . . . . .
Nad kirjutavad	Nad . . . . .

Harjutus 199. Kirjutan tegevust näitavad sõnad (pöörd sõnad) olevikus ja minevikus. Sõna lõpud kriipsutan alla.

Pöördsõna muuted.

Olevik	Minevik
Ma õpin	Ma õppisin
Sa	Sa . . . . .
Ta	Ta . . . . .
Me	Me . . . . .
Te	Te . . . . .
Nad	Nad . . . . .

Pöördsõna muutmist nimetatakse **pööramiseks**.

Harjutus 200. Kirjutan järgneva pala. Pöördsõnadele tõmban joone alla.

Kraavikaevajad.

Väledasti käivad kraavikaevajate labidad, tõusevad turjad ja vajuivad käed. Pehme sitke mulla ajavad nad hunnikusse. Kidurad põõsakesed kisuvad nad välja. Hall vanamees seob põõsad puntrasse, poeg teeb koormat. Kraavid imuvad musta sogast vett täis, neid mööda liigub vesi jõe poole.

Harjutus 201. Kirjutan järgneva pala. Pöördsõnad kirjutan olevikus ja kriipsutan alla.

Vanaema aed.

Maja ees tee ääres oli väike aiake, kus kasvas roospõõsas. See põõsas läks iga aastaga suuremaks. Seal kasvas ka

suur õunapuu. Aia ääres seisis kolm ploomipuud, mille marjad maitsesid toorelt päris hästi. Kuidas nad valmilt maitsesid, seda ma ei tea, sest nad lõppesid alati enne otsa, kui küpseks said.

Harjutus 202. Kirjutan lünka ühe pöörd sõna. Sõnad valin alt sulgudest.

K a r u p o j a d.

Kui karupojad . . . . . päikest ja metsa, ... nad rõõmsaks ja . . . . . lumes hullama. Nad olid ju . . . . . lume all koopas ja . . . . . nüüd alles esimest korda vabasse maailma. Inimesi nägid karupojad esimest korda ega . . . . . neid sugugi. Emakaru polnud neid veel . . . . . inimesi kartma.

(hakkasid / muutusid / nägid / sattusid / õpetanud / kartnud / sündinud)

Harjutus 203. Kirjutan lühilause t e g a, mida õpilane teeb koolis.

Mida õpilane teeb koolis.

Õpilane läheb kooli. Õpilane paneb riided riite-ruumi. Õpilane astub klassi. (Jätkan ise.)

Harjutus 204. Kirjutan palakeses olevad pöörd sõnad olevikus. Muudetud sõnadele tõmban joone alla.

P õ d r a e m a.

Kord pakasel ajal ööbis põdraema vasikaga tihedas haavapadrikus. Hakkas koitma. Taevast tõmbus roosaks ja

mets seisis valgena ja vaiksena. Peenike läikiv härmatis kattis oksti ja põtrade selgi. Põdrad tukkusid.

Järsku kuuldus kuskilt õige lähedalt lumekrudin. Põdraema muutus valvsaks. Midagi halli vilksatas puude vahelt.

Harjutus 205. Teen tabeli. Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsutan alla.

K ü s i m u s i.

Ainsus	Mitmus
Kas ma töotan?	Kas me töötame?
Kas sa õpid?	Kas te õpite?
Kas ta joonistab?	Kas nad joonistavad?

Harjutus 206. Lõpetan tabelis poolikud sõnad ja laused. Lause lõppu panen õige märgi.

K ü s i m u s i.

Ainsus	Mitmus
Kas ma sõidan?	Kas me . . . . .
Kas sa võta . .	. . . . .
Kas ta valva . .	. . . . .
Kas ma	. . . . .
Kas	. . . . .
Kas	. . . . .

Harjutus 207. Kirjutan järgnevad laused mitmuses.

Ainsus ja mitmus.

I.

Ainsus. 1. **Ma** hakkan nüüd maale sõitma.

Mitmus. **Me** hakkame nüüd maale sõitma.

2. Miks **sa** jooksed nii kiiresti?

.....

3. Küll **ta** laulab hästi!

.....

II.

1. Kas **sa** jõid juba piima?

.....

2. **Sa** jätsid täna oma töö tegemata.

.....

3. **Ta** käib nüüd keskkoolis.

.....

Harjutus 208. Kirjutan järgnevad laused mitmuses.

Tütarlaps mängib õues. Ta otsib kivikesi. Ta viskab kivikesed jõkke. Siis tütarlaps läheb metsa. Siin lind laulab. Varane lill juba õitseb. Väike orav hüppab okstel. Puude vahelt vilksatab jänes. Ta kardab. Tütarlaps korjab lilli ja viib need koju. Nüüd lill lõhnab toas ja rõõmustab inimesi.

JAATAV JA EITAV KÕNE.

Harjutus 209. Kirjutan pöörd sõnade tabeli vihikusse ja kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

Jaata v kõne	Eitav kõne
Ma õpin.	Ma ei õpi.
Sa õpid.	Sa ei õpi.
Ta õpib.	Ta ei õpi.
Me õpime.	Me ei õpi.
Te õpite.	Te ei õpi.
Nad õpivad.	Nad ei õpi.

Harjutus 210. Moodustan jaatavaist lauseist eitavaid lauseid.

Jaata v kõne	Eitav kõne
Ma loen.	Ma ei . . . . .
Sa sööd.	Sa ei . . . . .
Ta kõnnib.	Ta ei . . . . .
Me laulame.	Me ei . . . . .
Te võtate.	Te ei . . . . .
Nad mängivad.	Nad ei . . . . .

Harjutus 211. Kirjutan järgnevad laiendamata lihtlauseid eitaval kujul.

Te kannate. Nad mõtlevad. Ma julgen. Me tuleme. Sa sööd. Ta naeratab. Ma magan. Ta kukub. Me hüppame. Te

lökkate. Nad rikuvad. Sa imestad. Nad kütavad. Sa nõuad.
Ma tukun. Ta mõtleb. Te sõidate.

Näidis: Te ei kanna. Nad ei mõtle. . . . .

Harjutus 212. Kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud.

Pöörd sõnade muutmine.

Sa ei anna.	Ei tohi anda.
Ära murra!	Ei suuda murda.
Ta ei künna.	Ei oska kända.
Ma ei tule.	Ei saa tulla.
Ole tõsine!	Ei saa olla.
Ära mine!	Ei maksa minna.

Harjutus 213. Koostan laiendatud lihtlauseid sõnadega: anna, anda, ole, olla, mine, minna, tule, tulla, murra, murda, künna, kända.

Harjutus 214. Kirjutan lünkadesse nn või nd, rr või rd, l või ll, n või nn ja kriipsutan need alla.

Lauseid.

Ma ei saa täna teile tu—a, sest mul on vaja kesapõldu kü—a. Kü—a vagu lõpuni! Mi—e aeda, aga lilli ei tohi mu—a! O—e siis tõsine, kui on põhjust tõsine o—a! A—a lapsele piima juua, keetmata vett ei tohi talle a—a! Mi—e kohe poodi, sest hiljem ei saa enam poodi mi—a.

Harjutus 215. Kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud.

Pöördsõnade muutmine.

Ma ei võta.	Ei jaksa võtta.
Ma ei peta.	Ei tohi petta.
Ma ei küta.	Ei ole vaja kütta.
Ma ei kata.	Ei taha katta.
Ära jäta!	Ei raatsi jätta.
Ära nuta!	Ei maksa nutta.

Harjutus 216. Koostan laiendatud lihtlauseid sõnadega: nuta, nutta, kata, katta, jäta, jätta, küta, kütta, peta, petta, võta, võtta.

Harjutus 217. Kirjutan lünka puuduva **t** või **tt**.

t või **tt**.

Võ—a korv ja aita emal kartuleid võ—a! Jä—a kass rahule! Võiksid kassi rahule jä—a!

Pole enam vaja ahju kü—a, kü—a ainult pliiti!

Ka—a laud kiiremini! Nii hilja pole enam vaja lauda ka—a!

Ära nu—a, väike sõber, ei enam ole vaja nu—a!

MA-TEGEVUSNIMI.

Harjutus 218. Kirjutan laused vihikusse ja kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

ma - tegevusnimi.

1. Poisid pidid ruttama (mida tegema?).
2. Eevi õpib jõonistama (mida tegema?).
3. Õpilased läksid saali võimlema (mida tegema?).
4. Kass on väle hüppama (mida tegema?).

Pöörsõna vormi, mis vastab küsimusele **mida tegema?**, nimetatakse **ma-tegevusnimeks**.

Harjutus 219. Kirjutan pöörsõnu ma-tegevusnimes. Püüan leida vastandsõnu.

ma-tegevusnimesid.

1. leidma	kaotama
2. avama	sulgema
3. andma	võtma
4.	. . . . .
5.	. . . . .
6.	. . . . .
7.	. . . . .
8.	. . . . .
9.	. . . . .
10.	. . . . .

Harjutus 220. Kirjutan välja järgnevast palast kõik ma-tegevusnimed. Pealkirjaks panen: m a - t e g e v u s n i m e d.

J ä ä m i n e k.

Jääpangad hakkasid mürinal liikuma. Kõik ruttasid jõe äärde vaatama jääminekut. Laura hüppas kaldaäärsele jäätükkile. Nüüd sündis midagi, mis sundis karjatama kaldalviibijaid ja pani tarduma vere Pritsu südames. Jäätükk eemaldus kaldast ja hakkas veskitammi poole ujuma. Laura hakkas kalda poole jooksuma. Prits ei jäänud ootama ega kõhklema, vaid ruttas Laurat päästma. Tubli lati abil sai noormees päästmistööga hakkama.

Harjutus 221. Kirjutan lausesse puuduva ma-tegevusnime.

K e v a d e l.

1. Päike hakkab . . . . . kõrgemalt.
2. Nüüd on lumi kiire . . . . .
3. Kuldnokad on tulnud ja asuvad pesa . . . . .
4. Juba hakkab rohigi . . . . .
5. Varsti hakkavad sinililled . . . . .
6. Lapsed lähevad metsa lilli . . . . .

DA-TEGEVUSNIMI.

Harjutus 222. Kirjutan järgnevad laused ja tõmban jämedama kirjaga trükitud tähtedele joone alla.

da - t e g e v u s n i m i.

1. Anne armastab laulda (mida teha?).
2. Peedu kardab hüpata (mida teha?).

3. Isa tahab lugeda (mida teha?).
4. Tulega ei tohi mängida (mida teha?).
5. Ma ei suuda enam kelku lükata (mida teha?).

Pöördsõna vormi, mis vastab küsimusele **mida teha?**, nimetatakse **da-tegevusnimeks**.

Harjutus 223. Kirjutam pöördsõnu da-tegevusnimes. Püüan leida vastandsõnu.

da - tegevusnimi.

1. tuua	viia
2. lükata	tõmmata
3. anda	võtta
4. osta	müüa
5.	.....
6.	.....
7.	.....
8.	.....
9.	.....
10.	.....

Harjutus 224. Kirjutam järgnevast palast välja kõik harvendatult trükitud da-tegevusnimed. Pealkirjaks panem: da-tegevusnimed.

Sünnipäev.

Ulehomme on ema sünnipäev. Pidasime eile nõu, kuidas seda päeva pühitseda. Oli vaja otsustada, mida kingida emale. Isa lubas anda igapähele 10 rubla kingituste ostmiseks. Isa ise tahab tuua emale lilli. Mina tahan

osta ilusa puust karbi ja selle anneta da emale. Karbis on emal hea hoida õmblustarbeid. Vend otsustas saagida ja lõhkuda puid ja neid kööki kanda. Õde lubas küpsetada suure kringli. Tädi lubas aidata munakooki hõõruda. Minu ülesandeks on lauda katta ja lilled lauale asetada. Tahame emale rõõmu valmistada ja teda üllatada, kui ta töölt koju tuleb.

Harjutus 225. Lõpetan järgnevad lihtlaused.

da-tegevusnimi.

1. Lapsed ei tahtnud enam õues . . . . .
2. Nad kavatsesid toas . . . . .
3. Elsa ei armasta peenraid . . . . .
4. Ta tahaks . . . . .
5. Relvaga ei tohi . . . . .
6. Pole enam tarvis . . . . .

Harjutus 226. Kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

Käsklusi võimlemistunnis.

Seadke end ritta! Tõuske varvastele! Heitke pikali! Püüdke paremini! Täitke harjutus veel kord! Andke pall käest kätte! Leidke ise uusi mängu! Hüüdke kõvemini!

Harjutus 227. Moodustan da-tegevusnimest pöördsõna käskiva vormi. Jämedama kirjaga trükitud tähtede le tõmban joone alla.

da-tegevusnimi	Käsk (mitmuses)
and a	andke
kand a	kandke
sead a	seadke
tead a	.....
leid a	.....
hoid a	.....
jõud a	.....
sõud a	.....
nõud a	.....
püüd a	.....
hüüd a	.....
laul da	laulge
kuul da	.....
luge da	.....
vii a	.....
müü a	.....

Harjutus 228. Kirjutan da-tegevusnimest pöörsõna käs-kiva vormi. Jämedama kirjaga trükitud tähtedele tõmban joone alla.

da-tegevusnimi	Käsk (mitmuses)
la it a	la it ke
kö it a	kö it ke
sö it a	.....
vö it a	.....
kar t a	.....
tä it a	.....

ma-tegevusnimi	Käsk (mitmuses)
loota	.....
sööt a	.....
saat a	.....
heit a	.....
peit a	.....
suut a	.....
toit a	.....
võt ta	.....
küt ta	.....
jät ta	.....

Harjutus 229. Kirjutan järgnevad sõnad ma-tegevusnimest minevikku. Kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

Minevik.

ma-tegevusnimi	Minevik
peitma	peitsin
täitma	täitsin
võtma	võtsin
sõitma	.....
kartma	.....
lootma	.....
söötma	.....
saatma	.....

ma-tegevusnimi	Minevik
laitma	.....
suutma	.....
toitma	.....
kütma	.....
jätma	.....
võitma	.....
heitma	.....

Harjutus 230. Tuletan ma-tegevusnimest mineviku. Jämedama kirjaga trükitud tähtedele tõmban joone alla.

Minevik.

ma-tegevusnimi	Minevik
andma	andsin
kandma	kandsin
seadma	.....
teadma	.....
leidma	.....
hoidma	.....
jõudma	.....
sõudma	.....
püüdma	.....
nõudma	.....
hüüdma	.....
murdma	.....
kündma	.....

Harjutus 231. Kirjutan järgnevast jutustusest välja pöörd sõnad, mis on minevikus. Pealkirjaks panen: **Minevik.**

Valvel.

Vaenlased hoidsid oma käes tähtsat kohta. Punaarmee- lased teadsid, et vaenlased ootasid abiväge. Nad seadsid valve kõikidele teedele. Hitlerlased püüdsid läbi tungida, aga jätsid peagi oma asjatud katsed. Meie võitlejad täitsid oma ülesande ja võitsid vaenlase. Nad jõudsid oma väe- osa juurde tagasi. Kaaslased väeosas kiitsid neid.

Harjutus 232. Kirjutan eelmises harjutuses väljakirju- tatud sõnad minevikust ma-tegevusnimena.

ma - tegevusnimi.

Näidis:

1. hoidsid — hoidma
2. teadsid — teadma
3. . . . .
4. . . . .
5. . . . .
6. . . . .
7. . . . .
8. . . . .
9. . . . .
10. . . . .

Harjutus 233. Kirjutan lünka **ts** või **ds**.

Saareheinamaal.

I.

Elna ja Heili sõi—id saarele heinalistele lõunat viima. Nad võ—id kuurist aerud, kan—id need paati ja sea—id

paadi sõiduvalmis. Nad loo—id varsti jõuda saarele, sest kar—id, et tuul võib tõusta. Lapsed tea—id ju, et vastutuult on raske sõuda. Nad sõu—id jõu—asti.

Harjutus 234. Kirjutan lünka **ts** või **ds**.

S a a r e h e i n a m a a l.

II.

Saare rannal lei—id nad soo—a maabumiskoha. Köi—id paadi vaia külge ja kan—id söögikorvid kaldale. Nüüd hüü—id nad kõvasti, et heinalised kuuleksid. Tüdrukud ka—id laiale kivile lõunalaua. Nad võ—id korvist leivavii—lud, või—id neile võid ja sea—id lihatükid peale.

Harjutus 235. Kirjutan lünka **ts** või **ds**.

S a a r e h e i n a m a a l.

III.

Isa ja poisid jõu—idki sööma. Nad kii—id tütarlapsi, et need jõu—id õigeks ajaks kohale. Peale sööki hei—id niitjad puhkama. Tütarlapsed koristasid sööginõud ja pei—id need põõsasse. Siis nad võ—id rehad ja läksid heinu kaarutama.

TINGIV KÕNEVIIS.

Harjutus 236. Kirjutan järgneva harjutuse ja kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

Olevik.

Kindel kõneviis	Tingiv kõneviis
Ma võtan sa võtad ta võtab me võtame te võtate nad võtavad	Ma võtaksin sa võtaksid ta võtaks me võtaksime te võtaksite nad võtaksid

Kindel kõneviis väljendab kindlat tegevust olevikus või minevikus.

Tingiv kõneviis väljendab tegevust, mis toimub teatud tingimustel. Näiteks: kui oleks ilus ilm, siis võtaksin oma õe kaasa.

Harjutus 237. Kirjutan järgnevad lihtlaused tingivasse kõneviisi.

Kindel kõneviis.   Tingiv kõneviis.

1. Ma tulen koju.	.....
2. Sa loed raamatut.	.....
3. Ta kirjutab kirja.	.....
4. Me kelgutame.	.....
5. Te uisutate.	.....
6. Nad suusatavad.	.....

Harjutus 238. Kirjutan järgnevaist jutustavaist lauseist hüüdlauseid. Tarvitan seks tingivat kõneviisi.

1. Ma olen koolis hoolas.	Oleksin ma koolis hoolas!
2. Isa jõuab täna koju.	.....
3. Tädi tuleb meile külla.	.....
4. Päike paistab heledasti.	.....
5. Kevad tuleb varsti.	.....
6. Kuldnokk laulab juba.	.....

Harjutus 239. Kirjutan järgmised liitlauseid lõpuni.

Tingiv kõneviis.

1. Läheksin jalutama, aga .....
2. Ema keedaks meile kakaod, kuid .....
3. Lapsed läheksid isale vastu, kuid .....
4. Uno õpiks hästi, aga .....
5. Teie võiksite seda laulu peast laulda, sest .....
6. Nad võiksid kõnelda nii kõvasti, et .....
7. Me võiksime tulla varsti, nii et .....

KASKIV KÕNEVIIS.

Ainsus.

Harjutus 240. Kirjutan pöörd sõnade tabeli ja kriipsutan alla jämedama kirjaga trükitud tähed.

Käskiv kõneviis ainsuses.

Kindla kõneviisi olevik	Käskiva kõneviisi ainsus
Ma tulen.	Tule!
Ma mängin.	Mängi!
Ma tean.	Tea!
Ma annan.	Anna!
Ma murrän.	Murra!
Ma künnän.	Künna!
Ma kardan.	Karda!
Ma õpin.	Õpi!
Ma võtan.	Võta!
Ma kukun.	Kuku!
Ma hüppän.	Hüppa!
Ma ruttän.	Rutta!
Ma lükkan.	Lükka!

Käskiva kõneviisi ainsuse tuletame kindla kõneviisi olevikust (1. isikus).

Harjutus 241. Moodustan kindla kõneviisi olevikust käskiva kõneviisi ainsuse.

Ma loen. Ma lepin. Ma laulan. Ma kiidan. Ma vaatan.
Ma tõttan. Ma tõmban. Ma kaeban. Ma kardan. Ma ketran.
Ma tõukan. Ma tõusen. Ma saen. Ma õmblen. Ma hakkan.

Näidis: Loe! Lepi! Laula!

i kaashääliku ees.

Harjutus 242. Kirjutan järgneva pala ja kriipsutan alla i ja temale järgneva tähe.

Matk Mustal merel.

I.

Me istusime laevale, kui algas äike. Ma olin väga rõõmus, sest ma tahtsin läbi elada tormi merel. Me sõitsime välja õhtul. Ilm läks ruttu pimedaks. Lähenev must pilv suurendas veelgi pimedust. Kauguses müristas. Tuul kõvenes ja laev kõikus tugevasti.

Harjutus 243. Kirjutan järgneva pala ja kriipsutan alla i ja temale järgneva tähe.

Matk Mustal merel.

II.

Enamik reisijaid tundis end halvasti. Pea käis ringi, tekkis pööritus. Paljud läksid kajutisse ja heitsid süngi. Laevalagi jäi tühjaks. Pilv tormas üha lähemale. Juba tulid madrused laevalaele ja hakkasid kõiki suunama kajuteisse.

Harjutus 244. Kirjutan palast „Matk Mustal merel“ I ja II osast välja kõik sõnad, milledes esineb i sõna lõpus.

i sõna lõpus.

Kui, läbi, ...

Harjutus 245. Kirjutan palast „Matk Mustal merel“ välja kõik sõnad, kus esineb **j**.

Sõnu, milledes esineb **j**.

Välja, ...

1. i kirjutatakse kaashääliku ees.   2. Sõna lõpus on i (mitte j).   3. j kirjutatakse täishääliku ees.

Harjutus 246. Kirjutan 15 sõna, milles **i** on kaashääliku ees.

i kaashääliku ees.

Ilus, inetu, ikka, rikas, tikk, ...

Harjutus 247. Kirjutan 15 sõna, milles **i** on sõna lõpus.

i sõna lõpus.

Tuli, kui, kuri, seni, kuni, ...

Harjutus 248. Kirjutan 15 sõna, mis algavad **j** tähega.

Sõnu, millede algul on **j**.

Jaam, juba, jälle, jalg, julge, ...

Harjutus 249. Kirjutan 6 nime, mis algavad **J**-ga.

J nime algul.

Jaan, Juta, ...

Harjutus 250. Kirjutan 5 nime, mis algavad I-ga.

I n i m e a l g u l .

Ilmar, ...

Harjutus 251. Kirjutan 15 sõna, milles j on sõna keskel.

j s õ n a k e s k e l .

Välja, küljeli, palju, ...

RIIM.

Harjutus 252. Kirjutan luuletusest „Karjalask“ välja sõnad, millel on ühesugused lõpud, s. o. riimuvad. Riimid kirjutan salmide kaupa.

Riimid.

1. Lahti — vahti; uks — Tuks.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Karjalask.

Lükati pärani lahti
lauda avar uks.
Väraval pidasid vahti
Mihkel, Muri ja Tuks.

Veereb siis aganasari,
lendab sõnnik ja põhk —
lammaste kohkunud kari
kihutab õue kui õhk!

Varsti on väljas ka veised —
Ellik, Lehik ja veel
Maasik, Punik ja teised
aina ammuvad teel.

Jälle nad vabad ja valla,
jooksevad hullamishoos —
tormavad tanumast alla,
mõnel sarvedki koos.

Talled vaid kepsu löövad,
jooksevad — kätte ei saa.
Lehmad ju rohtu söövad,
nii et ragiseb maa.

Harjutus 253. Kirjutatan antud sõnadele riimuvaid sõnu.

R i i m e.

Sind — lind
söüb —
päike —
talu —
maru —
sõitsime —
hallid —
andsin —
löö —
maja —

HARJUTUSI KORDAMISEKS JA ETTEUTLUSTEKS.

Harjutus 254. Panen lause lõppu vastava kirjavahe-
märgi.

Jutustav, küsi- ja hüüdlause.

Mahl.

1. Läksime vanaisaga kaasikusse mahla laskma
2. Vanaisa puuris kasesse augu ja pani mahlatila sisse
3. Kas kasel peaks olema valus, kui puuritakse
4. Juba voolaski mahl pange
5. Küll maitset mahl hästi
6. Ja kui tore oli jook siis, kui ta käärima läks
7. Kui kaskedele ilmusid lehekesed, lõpetas vanaisa mahlalaskmise.

Harjutus 255. Kirjutan eelmisest harjutusest välja kõik
liitlauseid. Pealkirjaks panen: Liitlauseid.

Harjutus 256. Lõpetan järgmised poolikud liitlauseid.

Aias.

I.

1. Päike oli juba kõrgel, kui . . . . .
2. Jõudsin kaks peenart rohida, kui . . . . .
3. Pärast hommikueinet tuli ka ema aeda tööle, et . . . . .
4. Pärast lõunat pidime hakkama kastma, kuid . . . . .
5. Müristas õige kõvasti, nii et . . . . .
6. Töötasime nüüd kähku, sest . . . . .

Harjutus 257. Lõpetan järgmised poolikud liitlaused.

A i a s.

II.

1. Jooksime küll kiiresti tuppa, aga . . . . .
2. Pärast vihmavalangut läksime aeda vaatama, mida . . .
3. Oli rõõm näha, kuidas . . . . .
4. Ruttasin oma peenra juurde vaatama, mis . . . . .
5. Porgandid olid veel natuke longus, aga . . . . .
6. Sinna oli palju vett kogunud, kus . . . . .

Harjutus 258. Kirjutan kahekõne.

L a p s j a l i n d.

(Kahekõne.)

„Linnuke, siin on sulle tükk võileiba!“

„Täna, lapsuke, aga ma ei söö võileiba.“

„Ei söö? Kas sulle ei maitse võileib?“

„Ei, väike sõber, linnud ei söö võileiba.“

„Aga mida siis teie sööte?“

„Meie sööme ussikesi.“

„Usse! See on ju jube. Ma kardan koledasti usse.“

„Kõik linnud söövad ussikesi. Need maitsevad meile.“

„Ma ei tahaks olla lind. Mulle on ussid vastikud.“

Harjutus 259. Kirjutan lünka -gi või -ki.

P a r a a d i l e !

I.

Tänavu sai kolmas— klass loa osa võtta 1. mai paraadist. Valdur polnud seni suurt rongkäiku näinud—. Ta oli mitu päeva rahutu ja ärevil—. Kui äkki sajab ja nende klass saadetakse siis— koju? „Aga mina ikka— lähen

kaasa, ma ei hooli, kui saan— märjaks," ütles Valdur emale.

II.

Esimese mai hommik oli udune ja sadas— veidi. Kella kümneks aga selgenes ilm ja päike— hakkas paistma. Valdur läks kiiresti, jooksis— natuke ja oli— koolis. Õpilased rivistusid neljakaupa ja varsti sammus— Valdur koos teistega südalinna poole.

Harjutus 260. Kirjutan järgnevaile lauseile küsimusi (igale lausele 2 küsimust).

Pardiema mured.

I.

1. Punasemäe tiik on kuiv.
2. Seal mustendab nüüd lai ussimülgas.
3. Emand Pritspart peab oma kümne noore pojaga jalgutama lähemasse tiiki.
4. See reis on üksindagi kardetav.
5. Kuid nüüd peab hoolitsema ka abitute poegade eest.
6. Pardiema rõõmuks on üks tiigisopp üsna lähedal.

Näidis:

Küsimusi lausetele.

1. Mis on kuiv? Missugune tiik on kuiv?
- 2.

Harjutus 261. Kirjutan lünkadesse lauseis puuduvad pöörd sõnad. Sõnad valin sulgudest.

Pardiema mured.

II.

1. Pardiema . . . . . oma poegadega tiigi poole.
2. Nad . . . . . üle . . . . . kahest laiast kraavist.

3. Esimesse . . . . . kohe neli väiksekest.

4. Teised . . . . . vaevu üle, kuid . . . . . järgmisse kraavi.

5. Vaene pardiema . . . . ., kuidas oma lapsi . . . . .

6. Seal . . . . . keegi, keda pardiema väga . . . . . — suur pikk mees.

(aidata / ilmub / kardab / läheb / peavad / minema / kukub / ronivad / kukuvad / ei tea)

Harjutus 262. Kirjutan lünkadesse puuduvad käändsõnad, mis leian sulgudest.

Pardiema mured.

III.

1. . . . . kükitab maha, tõstab väikesed . . . . . oma . . . . .

2. Väikesed . . . . . piiksuvad haledasti.

3. Vaene . . . . . kannatab suurt . . . . . oma . . . . . pärast.

4. Ta on kindel, et nad tema . . . . . all hävitatakse.

5. . . . . läheb . . . . . ja paneb . . . . . vette.

6. . . . . ujub oma . . . . . võimalikult kaugemale, et pääseda . . . . . eest.

(mees / piilud / kübarasse / linnukesed / ema / piina / laste / silma / mees / tiigi kaldale / pardipojad / pardiema / lastega / hiiglase)

Harjutus 263. Kirjutun lauseid ja täiendan neid sulgudest valitud sõnaga.

Pardiema mured.

IV.

1. Aga (toredam, ilusam, hirmsam) vaenlane ilmub silmapiirile.
2. Pardipere ujub nii (rohkesti, kiiresti, lahkesti) edasi, kui nende (väsinud, kolletanud, pehkinud) jalad lubavad.
3. Kull laskub alla (kuusena, oksana, noolena).
4. Pardiema lööb tiibadega vastu vett ja pritsib kulli (ülени, kõrvalt, keskelt) märjaks.
5. Pojad ujuvad kähku (puusse, maasse, kõrkjaisse).
6. (Rõõmsana, vihasena, heldena) tormab kull nüüd ema kallale.
7. Pardiema oskab (osavasti, rohkesti, tugevasti) hädaohust pääseda.

Harjutus 264. Kirjutun kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on vaja.

Kas **d** või **t**?

1. Tugeva— traktori— (mis?) kündsid uudismaad.
2. Neli tugeva— traktori— (mida?) kündsid uudismaad.
3. Tublile pioneerile anti auhinnaks mõned raamatu— (mis?).
4. Tublile pioneerile anti auhinnaks paar raamatu— (mida?).
5. Kaugusest kuuldus kahurite mürina— ja kuulide vihina— (mida?).
6. Sõjaajal mürisesid kahuri— ja vihisesid kuuli— (mis?).

7. Maasika— ja mustika— (mis?) on maitsvad marja— (mis?).

8. Ma pole sel aastal näinud veel ei maasika— ega mustika— (mida?).

9. Ma ei tunne naabri noorima— tütar— (keda?).

10. Naabri väikese— tütre— (kes?) käisid Taivo sünnipäeval.

Harjutus 265. Kirjutatan joone asemele **d** või **t**.

K a s d v õ i t ?

1. Ma ei leia enam tee— (mida?) metsast koju.
2. Malle nägi täna esimest korda mer— (mida?).
3. Meie klassis on mitu tubli— õppija— (keda?).
4. Taevas selgus niipalju, et nähti kuu— (mida?).
5. Kas te ostsite täna või— (mida?)?
6. Minu tädil on mitu kirju— papagoi— (keda?).
7. Riido ei karda pimedat— öö— (mida?).
8. Laagris me teeme lõkketul— (mida?).

Harjutus 266. Moodustan liitsõnu. Täiendsõnaks on „rukki-“, põhisõna leian ise.

L i i t s õ n u.

Rukkilill, ...

Harjutus 267. Kirjutatan järgneva lookese ja panen sulgudes seisvad sõnad omastavasse käändesse.

O m a s t a v k ä ä n e.

L a m b a k a r i k e s a l.

(Laut) taga oli sel suvel kesapõld. Ema avas (lambalaut) ukse. Rüsinal tormas lambakari uksest välja ja jook-

sis (koppel) poole. Ivar haaras (laut) (sein) äärest (malakas) ja jooksis karjale tanumasse vastu. (Ivar) malakas juhtis lambad (kesa) poole. Vana päss, (lambakari) juht, põrnitses (Ivar) poole, leidis aga varsti (maitsev suutäis). Süües unustas ta (Ivar) ja tema (kuri malakas).

Harjutus 268. Kirjutan puuduva lõpu.

Kellesse? Millesse? Kuhu?

-sse.

Autojuht hüppas auto— ja sõit läks kevadi— maastikku. Teeäärsete— lompide— oli asunud elama palju konni. Auto tormamine mõjus häirivalt rahulike— konnade—. Konnad katkestasid kontserdi ja hüppasid teeäärsete— kraavide—.

Harjutus 269. Mitmuse nimetavale käändeale tõmban joone alla ja sõna järele kirjutan õige küsimuse.

Suured ülesanded.

Lakkamatu hooga töötavad meie tehased. Kiirustades tõttavad hoorattad, mürisevad masinad, pauguvad vasarad. Nõukogude inimesed täidavad ja ületavad neljanda viis-aastaku suurt plaani.

Suured on ülesanded, mis seisavad meie nõukogude inimeste ees. Selleks tuleb palju töötada, et kaotada sõja-haavad ning muuta meie maa õitsvamaks ja kaunimaks, kui ta oli enne sõda. Nõukogude inimesed ei karda raskusi ja täidavad visa tööga kõik need ülesanded, mis neil ees seisavad. (Ajalehest „Säde“.)

Harjutus 270. Jämedama kirjaga trükitud sõna järele asetan õige küsimuse.

Eile käis **külavolinik** Jaak Raudsepp **Kaldamäel**. Ta rääkis õues **isaga** pikka **juttu** põllutööde läbiviimisest.

Ülo, kes käib kolmandas **klassis**, oli õues ja kuulas teiste **juttu** pealt.

Külavolinik soovitas isal proovida **viljaseemne** idanemist.

Ülo ütles: „Katseid viljaseemne idanemisest teeme meie **koolis** loodusloo tunnis.“

Harjutus 271. Moodustan liitsõnu. Põhisõnaks on „-töö“, täiendsõnad leian ise.

L i i t s õ n u .

Põllutöö, aiatöö, ...

Harjutus 272. Kirjutan puuduva **k, p, t s**-i kõrvale.

E n n e j a n ü ü d .

Ras—e oli töölis—e elu tsaariajal. Neid kurnasid vabrikandid ja mõisnikud. Ka las—el tuli noorelt asuda tööle.

Kolmkümmend aas—at tagasi kukutas töörahvas Lenini juhtimisel kurnajate võimu. Algas uus elu. Suure innuga töötavad nüüd kõik Nõukogude kodumaa heaks. La—sed käivad koolis. Kõigil on hea elada.

Harjutus 273. Kirjutan puuduvad tähed.

P i o n e e r .

Pioneer on eeskujuks kõigile. Ta õpib häs—i. Hoolsas—i ja tä—selt täidab ta kõik an—ud ülesanded. Pioneer ei

koh—u ka ras—eima ülesande ees, vaid võidab kõik ras—used nii õppimises kui töös.

Pioneer on alati lah—e ja abivalmis. Oma kaasõpi—las—ele on ta heaks sel—simeheks. Ta hooli—seb ka lin—dude ja loomade eest.

Pioneer armas—ab oma Nõukogude kodumaad ja selle juh—i seltsimees Stalinit.

Harjutus 274. Kirjutan järgmise palakese minevikus. Muudetud sõnad kriipsutan alla.

K e v a d.

Lumi on juba sulanud. Ainult üksikud valged laigud paistavad põldudelt ja niitudelt. Ööseti külmetab veel. Päike käib kõrgelt, õhk on selge ja seal eemal helendab ning virvendab. Me ei püsi enam toas, jookseme maja ümber ja aias ning käime koplis ja metsas. Oleme üle—meelikult rõõmsad, ajame üksteist taga ja käratseme.

Harjutus 275. Harvendatult trükitud sõna järele kirju—tan sulgudesse küsimuse.

K ä r b e s.

Me kõik tunneme t o a k ä r b e s t (keda?). Juba h ä l—lis ( ) saadakse temaga tuttavaks. Sumisedes lendab ta t o a s ( ). Eriti armastab ta a k e n t ( ), et seal seltsilistega ( ) vallatleda. Läheb l a p s ( ) magama, kohe on k ä r b e s n ä o l, ei l a s e l a s t ( ) magama jääda. K ä r b e s t ü k i b k a p i i m a n õ u s s e ( ) ja s u h k—r u t o o s i ( ) ning isegi v õ i d ( ) leival ei jäta ta rahule.

Harjutus 276. Loen järgneva pala tähelepanelikult läbi ja vastan pala lõpus olevatele küsimustele.

K u l d n o k a d .

Kevadel, kui põhjamaadel lumi sulama hakkas, rändas vana kuldnokk oma abikaasaga meie maale. Nende kodu asus Soo talu õuel. Kuldnokk ei armasta päris kuumi ilmu. Kuumuse eest rändab ta ikka sinna, kus on parajasti sügis või kevad.

Soo talus oli kuldnokkadel kõik tuttav: hooned, inimesed ja loomad. Kui nad kase otsas oma esimest vilet lasksid, jooksis kogu talupere välja neid esimesi kevadekuulutajaid vaatama. Lapsed kilkasid ja näitasid näpuga. Vanemad inimesed naeratasid ja ütlesid üksteisele: „Kuldnokad on siin, nüüd on kevad käes!“

K u l d n o k a d .

1. Millal rändasid kuldnokad meie maale?
2. Kus asus nende maja?
3. Milliseid ilmu armastavad kuldnokad?
4. Kuhu rändavad nad kuumuse eest?
5. Miks oli neil Soo talus hea olla?
6. Kui kevadekuulutajad oma viled lahti lasksid, mida tegi siis kogu talupere?
7. Mida tegid lapsed?
8. Mis ütlesid vanemad inimesed üksteisele?

Harjutus 277. Kirjutan järgneva pala, harvendatult trükitud sõnad kirjutan olevikus.

J a n k o .

Janko armastas väga muusikat ja kuulis seda kõikjal. Käis ta metsas veiste kannul või korvikesega

marjul, marjadega koju tulles ütles ta ikka: „Ema, oi-oi, kuidas küll metsas mängis!”

Metsas mängis talle kaja, põllul rohukõrreke, aias sirtsusid varblased, nõnda et kirsid värisesid. Õhtuti kuulatas ta kõiki hääli, mis külas üldse oli kuulda. Talle näis, et kogu küla mängis.

Harjutus 278. Järgnevas jutukeses on igasse lausesse sattunud üks viga. Kirjutan jutukese veatult.

U n e n ä g u .

Ma magasin täna hommikul kaua, sest nägin ilusat unt. Ma nägin unes et mu toas elasid linnud ja põrandal kasvasid lilled. Väike pääsupoeg mängis kassika. Mesilased lendasid lillelt lilele ja korjasid mett. Mett oli nii palju et tilkus üle lilleõite maha. Hakkasin otsima lusikat et mett süüa. Leitsin suure puulusika. Kui puudutasin lusikaka lille, siis helisesid kõik õied. Linud tõusid lendu ja tuba täitus mesilastega. Mina jooksin tuba välja.

Harjutus 279. Kirjutan harjutuse, puuduvad alused ja öeldised valin alt sulgudest.

S u u r t ö ö .

Meie kodumaal . . . . . suur töö. . . . . harivad hoolsasti põldu ja annavad üha enam vilja riigile. Tehastes . . . . . masinad. . . . . täidavad ja ületavad norme. Kõik . . . . . meie kodumaa heaks.

Mis on minu . . . . ? Minu töö on õppimine. . . . , tahan õppida hästi ja alati korralikult täita kõik ülesanded. Siis . . . . . minagi kasulik meie Nõukogude kodumaale.

(põllumehed / käib / töölised / mürisevad / ma / töötavad / olen / töö)

Harjutus 280. Kirjutan pala vihikusse. Liitsõnad kriip-
sutan alla.

Õ p i k ä i k.

Eile peale õppetunde läksime trükikotta õpikäigule. Meiega tulid kaasa kooli vanempioneerijuht ja meie klassi-
juhataja. Rühmakoondustel olime varemini tutvunud trüki-
kunsti ajalooa. Meid huvitas kõige enam ajalehe trükki-
mine. Jälgisime suure huviga masinate tööd. Ulehomsel
koondusel jutustame ka teistele pioneeridele ülihuvitavast
õpikäigust.

Harjutus 281. Kirjutan omadussõnadele juurde sobiva
nimisõna.

1. Eesrindlik . . . . .
2. Nõukogulik . . . . .
3. Edukas . . . . .
4. Hoolas . . . . .
5. Sõbralik . . . . .
6. Hell hoolitseja . . . . .
7. Vallatu punapõseline . . . . .
8. Kõlav . . . . .
9. Kottpime vihmane . . . . .
10. Säravselge . . . . .
11. Lämmastav-palav . . . . .
12. Järelemõtlik . . . . .

Harjutus 282. Kirjutan lünkadesse + asemel d või t.

V a b r i k - k ö ö k.

Vabrik-köök valmis+ab iga päev nelikümmen+tuha+
lõuna+. Seal tehakse kõik töö+ masina+e jõul. Leiba
lõiga+akse masinaga, kar+uleid pes+akse ja koori+akse
masinaga. Nõusi+ pes+akse esi+eks kuuma veega, siis

lopu+a+akse sooja veega. Ka nõu+e pesemine toimub masina+e abil.

Vabrik-köögi juures on ae+. Suvel toi+la külas+ajad lõuna+avad aias. Seal kasvab palju viljapui+, juurvilja ja lilli. Aiasaa+use+ tarvi+a+akse vabrik-köögis töolis+e toi+lus+amiseks. Lille+ega kaunis+a+akse söögisaali+es söögilau+u.

Harjutus 283. Kirjutatan kriipsu asemele õige lõpu.

L a a g r i s.

Nõukogude Liidu— (kus?) hoolitsetakse noorte eest väga. Suvel saadetakse lapsed laagrite— (kuhu?) puhkama ja kosuma. Meie pioneerirühm viibis laagri— (kus?) kolm nädalat.

Elasime kauni— puhkekodu— (kus?). Iga päev suplesime mere— (kus?) ja jalutasime pargi— (kus?). Sageli korraldasime ka retki lähemasse ümbruse— (kuhu?).

Meid toitlustati neli korda päevas. Toit maitses alati hästi. Kella viie ja seitsme vahel viibisime saali— (kus?) ja kuulasime raadiot. Käisime ka raamatukogu— (kus?) raamatuid laenutamas.

Kiiresti möödusid lõbusad päevad laagri— (kus?). Kosutav puhkus mõjus meisse kõigisse hästi.

Harjutus 284. Kirjutatan puuduva lõpu.

Väike Juku läheb ema— (kellega?) linna. Teel kohtavad nad tädi Liisi— (keda?). Tädi Liisi läheb vabriku— (kuhu?). Ema läheb tädi— (kellega?).

Juku hakkab ilma ema— (kelleta?) koju tagasi minema.

Äkki kuuleb Juku trummipõrina— (mida?). Ta vaatab hääle suunas. Kesklinna poolt lähenevad pioneeri— (kes?). Kõige ees sammub väike pioneer trummi— (millega?). Temale järgneb suurem poiss lipu— (millega?). Kui kenasti

nad marsivad! Nende read on sirged. Juku on alles oktoobrilaps. Ta ootab igatsuse— (millega?), millal ta võib kanda pioneeri punast kaelarätti.

Harjutus 285. Panen sulgudes olevad sõnad õigesse käändesse.

Stahhaanovlased.

Meie käisime (vabrik). Suures (saal) seisab kaks rida (masinad). Iga (masin) peal on punane lipuke. Siin töötavad stahhaanovlased. Siin iga kangur käsitseb (kolm) (masin). Igas (töö) on vaja töötada enam ja paremini. Stahhaanovlased näitavad (seltsimehed), kuidas saavutada parimaid (töötulemused). Teised (tööline) teevad (nad) eeskuju järgi. Nad panevad tähele stahhaanovlaste (töövõtted) ja õpivad samuti käsitsema (üks) (masin) asemel (mitu) (masin). Sellega toovad nad palju kasu meie nõukogude (kodumaa).

Harjutus 286. Kirjutan välja tegevust näitavad sõnad.

Meie kolhoos töötab eesrindlikult. Lähedal on masinatraktori jaam, kust saab laenutada traktoreid ja muid masinaid põllutöö tegemiseks. Juba enne päikese tõusu sõidavad traktorid jaamast välja. Hommik on jahe ja karge. Traktorite müra kostab kolhoosini. Üks traktor teise järele veereb välja väravast. Juba suunduvad nad oma töökohtadele. Maa müdiseb nende raskete rataste all. Traktorid kergendavad suuresti kolhoosnikute tööd.

Harjutus 287. Kirjutan meie juhtide nimesid. Perekonnanime kriipsutan alla.

Vladimir Iljitš Lenin.

Jossif Vissarionovitš Stalin.

Vjatšeslav Mihhailovitš Molotov.

Klement Jefremovitš Vorošilov.

Harjutus 288. Kirjutan pöördsohnad minevikus.

K e v a d.

Lumi sulab. Ilmad muutuvad soojaks. Kuldnokad ja lõokesed tulevad lõunamaalt siia. Rõõmsalt vidistavad nad aedades, metsades ja põldudel.

Hoosad kolhoosnikud teevad ettevalmistusi kevadiks põllutöiks. Nad korrastavad põllutööriistu ja proovivad viljaseemne idanevust.

Lapsedki ei püsi enam toas. Rõõmsalt mängivad nad aedades ja hoovides. Kõik tunnevad rõõmu kevadest.

Harjutus 289. Etteütluseks.

Stalinlik konstitutsioon.

Meil on õigus tööks, õigus puhkuseks ja õigus hariduseks. Meil on õigus oma mõtteid vabalt avaldada koosolekuil ja ajakirjanduses. Meil on õigus riiklikule abirahale vanaduspäevil. Meil on õigus elada üheõiguslikult.

Seda võimaldab meile stalinlik konstitutsioon.

Meie kohustus on töötada töölisklassi võidu heaks. Meie peame kaitsma oma kodumaad. Meie peame hoidma sotsialistlikku omandit ja täitma meile pandud kohustusi.

Hea on elada stalinliku konstitutsiooni päikeses!

Harjutus 290. Etteütluseks.

T i m u r l a s e d.

Altvälja vanaema elas üksinda oma majakeses. Tema kolm poega ja tütar võitlesid Nõukogude armees. Vanaema oli haiglane ega suutnud enam saagida ja lõhkuda puid. Timurlaste salk otsustas abistada vanakest. Heldur ja Juhan saagisid, Peet lõhkus ja Liis kandis puid kööki. Kaks tundi

töötasid timurlased. Siis oli töö tehtud. Vanaemakesel jätkus nüüd mitmeks päevaks puid söögi keetmiseks ja toa soojendamiseks.

Harjutus 291. Etteütluseks.

J ü r i K u u s i k .

Aastat kolmkümmend tagasi tuli meie vabriku kontoris noor „jooksupoiss“ Jüri. Ta oli vilgas ja hoolas. Kõik käsud ja ülesanded täitis ta täpselt ja kiiresti. Mõne aasta pärast oli Jüri Kuusik eesrindlik tööline.

Nüüd on ta meie vabriku direktor. Töölised armastavad teda väga. Vabriku tööjõudlus on suur. Aastaplaani täidame kahekordselt. Jüri Kuusiku nõukogulik tööind tiivustab kõiki seltsimehi. Tahame täita viisaastaku plaani kolme aastaga.

Harjutus 292. Etteütluseks.

N õ u k o g u d e a r m e e .

Olgu tervitatud Nõukogude armee! Palju huvitavaid lugusid jutustab meile õpetaja Nõukogude armeest. Meie kodumaa on uhke oma armeele. Kõik töölised ja talupojad armastavad vahvaid Nõukogude armee võitlejaid. Meie õpime koolis nõukogude sangarite elulugusid. Nõukogude armees teenida on iga NSV Liidu kodaniku aukohus.

Elagu Nõukogude armee!

Harjutus 293. Kriipsu asemele kirjutatakse **kk** või **k**, = asemele **pp** või **p**, + asemele **tt** või **t**.

Pioneerid korraldasid lõ—eõhtu. Tore oli vaadata leegitsevat lõ—et. Poisid tahtsid hü—ata üle lõ—e. Lapsed

leidsid ilusa ke=i. Vanaisa otsis oma ke=i. Mul te= is
huvitav mõ+e. Kas suudan aga teostada oma mõ+e? Õpe-
taja oli poiste ettevõ+e poolt. Ma ei oska kasutada kõiki
võ+eid. Kaks tugevat se=a töötas se=ikojas. Se=ad
tegid uut ä=et. Kolhoosnik tõi se=alt uue ä=e. Ema
ri=utas nõõrile märja su=a. Minu väike õde tahab õ=ida
su=a kuduma. Tee tööd töö ajal, aja ju+u ju+u ajal!

Harjutus 294. Kriipsu asemele kirjutatakse **kk** või **k**, = ase-
mele **pp** või **p**, + asemele **tt** või **t**.

Ma ei saa täna õue minna, sest mul on tarvis õ=ida.
Ära sinagi mine, tule meile! Ha=ame siis koos õ=ima. Kas
sa võiksid mulle anda oma värve? Võ+a, need on laual!
Ole tõsiselt töö juures! Tahame olla eeskujulikud nõu-
kogude õpilased.

Aino aitab emal pa=i kanda. Ta kannab seda e+e-
vaatlikult. Kolhoosnik künnab põldu. Uudismaad tuleb
hoolsasti künda. Võ+a korv ja ai+a kartuleid võ+a! Pole
enam vaja ahju kü+a, kü+a ainult pliiti!

Lähme nüüd, lapsed, tu=a ja ha=ame õ=ima!

Harjutus 295. Etteütluks.

Naistepäev.

8. märtsil pühitseti rahvusvahelist naistepäeva. Sel päe-
val olid igal pool aktused, kus premeeriti eesrindlikke nõu-
kogude naisi. Peeti kõnesid, milles jutustati naiste elust ja
õigustest enne ja nüüd.

Tänapäeval on naistel võrdsed õigused meestega. Nai-
sed võivad töötada kõikidel tööaladel. Nende tööd hinna-
takse. Erilist austust omistatakse paljulapselistele emadele.

Elagu nõukogude tublid ja eesrindlikud naised!

Harjutus 296. Kirjutan luuletuse järgi jutustuse.

Meie aed.

Varem aeda eal ei lastud
ühtki üürilise last.
Mängisime tagahoovis,
seal, kus asub prügikast.

Nüüd on värav pärani,
vaenlased on ära,
nüüd ei karda linnudki
enam laste kära.

Kauniks muutus meie aed
majarahva ühistööga.
Idulehed sirguvad
sentimeeter iga ööga.

(K. Merilaas)

Harjutus 297. Kirjutan luuletuse järgi jutustuse. Jätan
välja otsese kõne.

Õhtu.

Kaenlas väsind suusapaar,
õlal suusakepid —
nõnda vaikselt väike Jaan
tõusis mööda treppi.

Helistas. Ja avamist
ootas ukse taga.
Korraks mõtte vilksas peas:
„Ah, kui saaks, küll magaks!“

Aga isa enne veel
päris, kus ta käinud,
mis ta täna teinud head
ja mis head ta näinud.

Selle peale vastas Jaan:
„Mäe pealt lasksin alla!
Üle normi olen ma
täna ära väsin!“

Jaanil silmis virvendas
suusatee ja lumi.
Aga ikka kurjemalt
peale kippus uni . . .

(J. Schmuul)

- Harjutus 298.** 1. Leian öeldise igas lauses.
2. Leian igale salmile pealkirja.

A a s t a a j a d.

Tärgab sinilillekesi.
Vulisedes voolab vesi.
Pehmelt paitab lõunatuul.
Puhkeb pungi õunapuul.

Päike kuumalt naeratab.
Maasikas nüüd valmis saab.
Hoogsalt algab heinatöö.
Õöbik laulab läbi öö.

Vihma sajab sabinal.
Lehti langeb rabinal.
Linna sõidab punavoor.
Rõõmsalt kooli ruttab noor.

Sajab, sajab laia lund.
Karu magab rasket und.
Kaugel kaunid suvekuud.
Säramas on nääripuud.

(M. Linnamägi)

KIRJANDITE TEEMASID.

Koolist.

1. Jälle koolis!
2. Esimene koolipäev.
3. Meil on uus õpetaja.
4. Olin korrapidaja.
5. Sain esimese viie.
6. Kuidas me einestame.
7. Nukuteatri etendus.
8. Käisime teatris (kinos).
9. Mis juhtus vahetunnis.
10. Jäin hiljaks.

Suvest.

1. Sõitsin maale.
2. Rongisõit.
3. Mida tegime aias.
4. Metsas marjul.
5. Seenel.
6. Meil kündis traktor.
7. Päitsik läks vilja!
8. Siil oli aias.
9. Mida nägin meiereis.
10. Suplemas.
11. Nägin ussi.
12. Kuidas me onuga kalu õngitsesime.

Sügisest.

1. Pääsukeste äralend.
2. Teele, teele, kurekesed!
3. Mida tehakse kartulipõllul.
4. Viljavedu.
5. Kuidas masindatakse vilja.
6. Viime vilja riigile.
7. Korjasime aiast juurvilja.
8. Kündja on veel nurmel.
9. Lund sajab!
10. Esimene kelgusõit.

Talvest.

1. Sõitsime saaniga.
2. Näärikuuske toomas.
3. Talvetaadi vembud.
4. Linnuke akna taga.
5. Metsas raiutakse puid.
6. Kuhu lähevad puukoormad.
7. Täna on sula ilm.
8. Tuisk.
9. Lõbus sõit kelgumäel.
10. Tegime lumesõda.
11. Meil on õues lumimees.
12. Tegime pika vastlasõidu.

Kevadest.

1. Pööripäev on käes!
2. Kevadeveed kohisevad!
3. Suurvesi.

4. Tegime veski.
5. Kukkusin vette.
6. Kuldnokad on siin.
7. Esimesed sinililled.
8. Leidsin ülaseid.
9. Juba liblikad väljas.
10. Konnakontsert.
11. Mida nägin tiigi kaldal.
12. Nägin pääsukest.
13. Kägu kukkus!
14. Oöbik laksutab.

Kodust.

1. Tädi tuli külla.
2. Ema sünnipäev.
3. Kui ma olin haige.
4. Kuidas me õega (vennaga, sõbraga) mängime.
5. Käisin poes.
6. Minu hoiukarp.
7. Väike pahandus.
8. Lõhutud kauss.
9. Lõikasin sõrme.
10. Nuga kadunud!
11. Sain ühed kindad.
12. Vaatlesin lennukit.

Tööst.

1. Tegin vastlavurri.
2. Kuidas teeme kuldnokkadele maja.
3. Mis ma nägin turul.
4. Metsast puid toomas.
5. Heinu toomas.

6. Saagisime puid.
7. Kuidas tegime peenraid.
8. Esimene külv.
9. Meisterdasin lennuki.
10. Valmistasime lipukesti.
11. Pesin põrandaid.
12. Kui olin koduhoidjaks.

Loomadest.

1. Minu jänku.
2. Meie Muri.
3. Mis Kiisu tegi.
4. Käisime vasikat jootmas.
5. Minu lemmik karjas (laudas).
6. Miisu tõi hiire tupp.
7. Lugu karust.
8. Vanaisa jutustas hundist.

Tähtpäevi.

1. Kuidas pühitsesime suuri oktoobripäevi.
2. Paraadil.
3. Vaatasime rongkäiku.
4. Lipud lehvivad!
5. Lenini lapsepõlvest.
6. Mida tean jüriööst.
7. Mis mulle meeldis 1. mail.
8. Aktus koolis.

SISUKORD.

	Lk.
Lihtlause	5
Sõnade seos lauses	9
Alus ja öeldis	10
Laiendamata lihtlause	14
Laiendatud lihtlause	15
Jutustavad, küsi- ja hüüdlauseid	17
Koma liitlause	24
Koma puudub liitlause	29
Laiendamata lihtlausest liitlauseni	32
Koondlause	36
k, p, t s-i ja h kõrval	38
b, d, g s-i kõrval	40
Liide -gi ja -ki	44
Liitsõna	48
Käänamise algeid	54
Nimisõna käänamine	59
Nimetav kääne	59
Omastav kääne	62
Osastav kääne	66
Sisseütlev kääne	77
Seesütlev kääne	79
Alaltütlev kääne	80
Kaasaütlev kääne	81
Ilmaütlev kääne	83
Pöördsõna muuteid lauses	99
Jaatav ja eitav kõne	104
ma-tegevusnimi	107
da-tegevusnimi	108
Tingiv kõneviis	115
Käskiv kõneviis	117
Riim	121
Harjutusi kordamiseks ja etteütlusteks	123
Kirjandite teemasid	142

Kaanejoonise valmistanud A. Koemets.

III parandatud trükk.

Vastutav toimetaja L. Vihalem.

Keeleline toimetaja A. Selmet.

Ladumisele antud 23. VI 1948. Trükkimisele antud 28. VII 1948. Trükiarv 14.000. Paber 56×79, $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid 9,25. Trükitähti trükipoognas 33.700. Arvutuspoognaid 7,8. MB-06667. Trükikoda „Hans Heidemann“, Tartu, Vallikraavi 4. Tellimise nr. 1288.

На эстонском языке.

X. Авер и Л. Алттоа. Учебник родного языка для III класса.

Rbl. 1.90

A
A-17150

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00456795 6

8